

Mokytojų vadovas

Antisemitizmas: seni ir nauji prietarai

Anos Frank namai, Vilniaus jidiš institutas

I dalis.

Žydai Europoje iki 1945.

Europos žydų ir antisemitizmo istorija.

Mokomoji priemonė

II dalis.

Antisemitizmas - nesibaigianti kova?

Europos žydų ir antisemitizmo istorija.

Mokomoji priemonė

III dalis.

Išankstinė nuostata. Ką su ja darysi?

Mokomoji priemonė apie diskriminaciją,
rasizmą ir antisemitizmą

Turinys

Temos ir tikslai	2
Įvadas	3
Paiškinimai ir pasiūlymai I daliai: Žydai Europoje iki 1945.	5
Paiškinimai ir pasiūlymai II daliai: Antisemitizmas - nesibaigianti kova?	19
Paiškinimai ir pasiūlymai III daliai: Išankstinė nuostata. Ką su ja darysi?	29
Terminų žodynas	38
Pratimai.....	39

Antisemitizmas. Seni ir nauji prietarai

„Mokytojų vadovas“ yra mokytojams skirtos mokomosios priemonės „Antisemitizmas. Seni ir nauji prietarai“ priedas. Lietuvos mokykloms pritaikytus „Mokytojų vadovą“ ir tris mokomosios priemonės apie antisemitizmą sąsiuvinius paruošė Anos Frank namai ir Vilniaus jidiš institutas, bendradarbiaudami su ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuru (DIŽTB).

Mokomąją priemonę sudaro trys dalys (sąsiuviniai). I ir II dalys skirtos aptarti antijudaizmą ir antisemitizmą, naudojantis Europos žydų istorijos pavyzdžiais. II dalyje aptariamas laikotarpis po Antrojo pasaulinio karo, įvairios diskriminacijos formos, taip pat moksleivių santykis su juos supančiu pasauliu. III dalis skirta šiandieninių prietarų ir išankstinių nuostatų aptarimui. Ji paruošta remiantis jaunų žmonių patirtimi, kuri ir sudaro pagrindinę šio sąsiuvinio medžiagos dalį.

Bendrieji tikslai

- Supažindinti moksleivius su šiuolaikiniu antisemitizmu ir jo istorija (I, II ir III dalys).
- Supažindinti moksleivius su svarbesniais žydų istorijos įvykiais (ypač I ir II dalys).
- Išmokyti moksleivius paaiškinti antižydiškų prietarų nepagrįstumą (I ir II dalys).
- Išmokyti moksleivius atpažinti prietarus ir išankstines nuostatas jų pačių aplinkoje (ypač III dalis).
- Parodyti moksleiviams, kaip galima kovoti su prietarais (ypač III dalis).

Temos

Visos trys mokomosios priemonės dalys gali būti naudojamos istorijos, dorinio (tikybos ir etikos), pilietinio ugdymo, filosofijos ir kitų dalykų pamokose ar klasės valandėlėse. Ši medžiaga tinka ir tarpdalykiniam mokymui. Priemonė yra paruošta taip, kad ją galima pradėti nagrinėti nuo pirmosios, antrosios ar trečiosios dalies. Pasirinkimą turėtų nulemti klasės situacija, jau turimų žinių lygis bei pamokų planas. Šią medžiagą galima išėiti kartu su kolegomis per metus ar pusmetį, tokiu būdu stiprinant tarpdalykinius ryšius.

Struktūra

Kiekviena mokomosios priemonės dalis susideda iš šešių skyrių, vieną skyrių sudaro du puslapiai, kuriuose yra tekstas ir užduotys. 14 ir 15 puslapiuose pateikiamos papildomos užduotys. Paskutinio 16 puslapio tekstas yra skirtas temai užbaigti. Šio puslapio užduotis yra apibendrinamojo pobūdžio, jos įvykdymui reikėtų skirti daugiau laiko arba ją turėtų atlikti visa klasė kaip baigiamąjį visos temos darbą.

Užduotis galima atlikti ne iš eilės, atsirenkant jas pagal temą. Pirmųjų puslapių užduotys yra lengviausios, nes atsakymus moksleiviai gali rasti pačiame tekste arba iliustracijose. Paskutinio puslapio užduotys yra bendresnio pobūdžio. Joms įvykdyti, pavyzdžiui, atlikti tyrimą ar bendrą darbą, gali prireikti daugiau laiko.

Šioje pagalbinėje knygoje – „Mokytojų vadove“ – pirmiausia yra aptarti pamokų pagrindai ir temos. Toliau glaustai išdėstoma esminė informacija ir pasiūlymai atskirai kiekvienai daliai ir kiekvienam skyriui. „Mokytojų vadove“ pateikiami atsakymai į dalį užduočių.

Knygoje yra patarimų skyrius, kuriame pateikiami galimi atsakymai į išankstine nuostata paremtas moksleivių replikas ar įžeidžiančius išsišokimus. Knygos gale yra terminų žodynelis. Taip pat pateikiami pratimai, kuriuos siūlome atlikti klasėje.

Įvadas

Šiuolaikinis antisemitizmas

Trijų dalių mokomąją priemonę ir „Mokytojų vadovą“ paruošė Anos Frank namų muziejaus Švietimo skyrius. Visos trys dalys ir „Mokytojų vadovas“ yra pritaikyti Lietuvos mokykloms. Mokomosios priemonės užsakovas – Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Demokratinė institucijų ir žmogaus teisių biuras (ESBO/DIŽB) – neatsitiktinai pasirinko bendradarbiavimą su Anos Frank namų muziejumi. Šio muziejaus Švietimo ir Tarptautinių projektų skyriai turi ilgametę patirtį rengiant mokomąsias priemones apie Aną Frank, holokaustą, toleranciją, žmogaus teises ir diskriminaciją. 1997 m. Anos Frank namų muziejus užmezgė ryšius su Lietuva ir pradėjo rengti bendrus švietimo projektus. Tuomet pradėtas bendradarbiavimas nenutrūko. Mokomoji medžiaga yra vienas iš bendradarbiavimo rezultatų. Projekte bendradarbiaujančios organizacijos – ESBO/DIŽB, Anos Frank namų muziejus ir Vilniaus jidiš institutas – mano, kad švietimas apie antisemitizmą yra reikalingas dėl jo paplitimo šiandieninėje visuomenėje, taip pat dėl senos šio reiškinio istorijos ir dėl jo sukeltų skaudžių pasekmių Europoje.

Išskirtinai antisemitizmui skirta mokomoji priemonė yra naujovė. Vien tik šiai temai skirti užduočių sąsiuviniai mokykloms iki šiol sąmoningai nebuvo ruošiami. Svarstyta, ar tokia priemonė pasieks tikslą. Abejota, ar medžiaga nesukels priešingų nei tikimasi padarinių, t. y. ar nepastūmės jaunuolių pritarti antisemitizmui, o ne kovoti su juo.

Dauguma mokytojų galbūt nesitiki susidurti su antisemitiniais mokinių pasisakymais ar diskriminaciniais prietarais. Gali būti, kad tik dėstydami šią temą, mokytojai turės galimybę patirti, kokių nuostatų apie žydus laikosi mokiniai ir jų tėvai, ar jiems daro įtaką žiniasklaida, antisemitiniai interneto komentarai. Antisemitinis požiūris (ar nuostata) yra dažnas reiškinys viso pasaulio, taip pat ir Lietuvos, žiniasklaidoje. Natūralu, kad jis gali pasireikšti ir mokykloje.

Dėl politinės situacijos Izraelyje antižydiški pasisakymai tapo dažnesni ir garsesni. Prieš Izraelio politiką ir apskritai žydus nukreiptos demonstracijos, antižydiški ekscesai per sporto varžybas nėra naujiena Europoje. Neretai pasitaiko ir žydų užpuolimų gatvėse, sinagogų ir kitų žydų pastatų puldinėjimų, išniekinimų.

Ypač dažnai Vakarų žiniasklaidos naujienose su minėtais reiškiniais siejamas musulmonų jaunimas. Tačiau antisemitiniai šūkių negali būti tapatinami tik su kokia nors viena grupe. Grafitai su svastikomis gali būti randami visur, taip pat visur gali būti girdimi antižydiški šūkių, vis dar populiarūs juokeliai apie žydus, nenuilstamai vartojami paniekiami žodžiai žydams apibūdinti. Tokius pasisakymus nelengva paaiškinti, tačiau ne kiekvienas apsižodžiavimas gali būti vadinamas antisemitiniu. Visgi išlieka klausimas: iš kur kyla antisemitizmas ir kokia jo įtaka visuomenei?

Ar jaunimas pakankamai žino apie holokaustą, ar jų niekada nešokiravo šios tragedijos faktai? Gal jie niekada apie tai neigirdėjo? Ar jie žino, kaip svastika susijusi su nacių valdymu Europoje?

Ar prieš žydus nukreiptos nuostatos visuomet yra užslėptos? Ar jaunuoliai taip pat mano, kad žydai siekia valdyti pasaulį? Antisemitizmas neišnyko, todėl mokykloje jam turi būti skiriamas dėmesys.

Dažniausiai antisemitizmas yra aptiriamas kaip pamokų apie Antrąjį pasaulinį karą ir žydų persekiojimus dalis. Čia ši tema praplečiama. Visuose trijuose mokomosios priemonės sąsiuvinuose naudojami antijudaizmo ir antisemitizmo pavyzdžiai, siekiant parodyti jų įtaką visuomeni, stengiamasi susieti šią temą su šiandiena ir su pačių moksleivių patirtimi. Sąsiuvinuose apžvelgiamas antisemitizmas, išankstinės nuostatos, prietarai ir mitai. Pagrindinis siekis yra sustiprinti toleranciją klasėje ir apskritai mokykloje. Antisemitizmo tema yra pristatoma platesniame kontekste, siekiant ugdyti mokinių pakantumą „kitoniškumui“: skirtingai kilmei ar tautybei, išvaizdai, estetiniam skoniui, seksualinei orientacijai, amžiui, turciniams skirtumams. Žmonių grupių, kurios mūsų visuomenėje gali atrodyti kitokios, neįprastos, gali būti daug. Nėra būtina su moksleiviais aptarinėti tas grupes, kurių Lietuvoje nėra buvę ar jų buvimas tėra veikiau egzotiška išimtis.

Dėmesys žydų istorijai

Persekiojimai yra Europos žydų istorijos dalis ir apie tai nemažai kalbama mokomojoje priemonėje. Kita vertus, čia pateikiami pavyzdžiai, kai skirtingais laikotarpiais ir skirtingose vietose žydų gyvenimas buvo mažiau varžomas, pavyzdžiui, Ispanijos Kordoboje ir Toledė, Krokuvoje, Amsterdame ar Berlyne. Tokiu būdu norima pateikti įvairių žydų gyvenimo Europoje pavyzdžių, nepristatant šios tautos vien tik kaip aukos.

Susitapatinimas arba empatija

Mokomojoje priemonėje pristatytos istorinės asmenybės ir jų portretai padės moksleiviams rasti sąsajų su konkrečiu istorijos laikotarpiu. Sąsiuvinuose yra pateikiamos užduotys, kuriomis siekiama, kad moksleiviai atpažintų žydų gyvenimo pėdsakus savo gyvenamojoje aplinkoje. Tai padaryti jie galės atlikdami praktines užduotis, pavyzdžiui, surasdami buvusią sinagogą ar kitą pastatą, kapines ar paminklą. Priemonė supažindins moksleivius su žydų migracija, jos pavyzdžiais, žydų religija – judaizmu, mažumos padėtimi ir diskriminacijos įtaka. Tikima, kad su prietarais galima kovoti per švietimą, pasitelkiant empatiją. Gebėjimas suvokti kito žmogaus jausmus – empatija – padės kovoti su prietarais, giliau pažvelgti į istorinę asmenybę, pamatyti panašumus ir suprasti skirtumus.

Griaunant antižydiškus prietarus

Mokomoji priemonė aptaria antižydiškus prietarus ir mitus, tačiau tai nėra pagrindinė tema. Prietariai ir mitai pateikiami užduotyse arba paaiškinami tekste, įrodant jų nepagrįstumą.

Bendras supratimas apie prietarus

Remiantis antisemitizmo istorija, norima pažvelgti į prietarus ir kaip jie veikia, tuo pat metu ieškant sąsajų su kitomis diskriminacijos formomis, tokiomis kaip islamofobija ar rasizmas. Moksleiviai supažindinami su prietarais, jų įtaka atskiro asmens bei visos visuomenės gyvenimui, siekiama paaiškinti, kodėl prietariai yra tokie ilgaamžiai ir gajūs.

Asmeninė patirtis

Rengiant projektą ne kartą buvo diskutuota ir tartasi su mokytojais. Dialogas parodė, kad būtent tokios formos ir turinio mokomąją priemonę apie antisemitizmą mokytojai laiko reikalinga ir ypač vertinga. Mokomoji medžiaga sudaro galimybę moksleiviams remtis jų pačių patirtimi, susijusia su antisemitizmu ar kitokia diskriminacija. Tokiu būdu antisemitizmas nėra aptariamas atskirai nuo kitų temų.

Apsvarstyti ir veikti

Šios priemonės užduotis – išugdyti kritinį moksleivių požiūrį į save, savo nuostatas ir elgesį. Moksleiviai raginami svarstyti, ką jie patys galėtų padaryti kovojant su antisemitizmu ir prietarais, siekiant pagerinti atmosferą savo aplinkoje – klasėje ir mokykloje. Pateiktos užduotys ir jas vykdant gauti įgūdžiai padės atsispirti antisemitizmui ar kitai išankstinei, stereotipais paremtai nuomonei ateityje. Moksleiviai, Lietuvos ir Europos Sąjungos piliečiai, yra raginami suvokti, kad antisemitizmas kaip išankstinė nuostata ir prietariai yra netoleruotinas.

Dirbti drauge

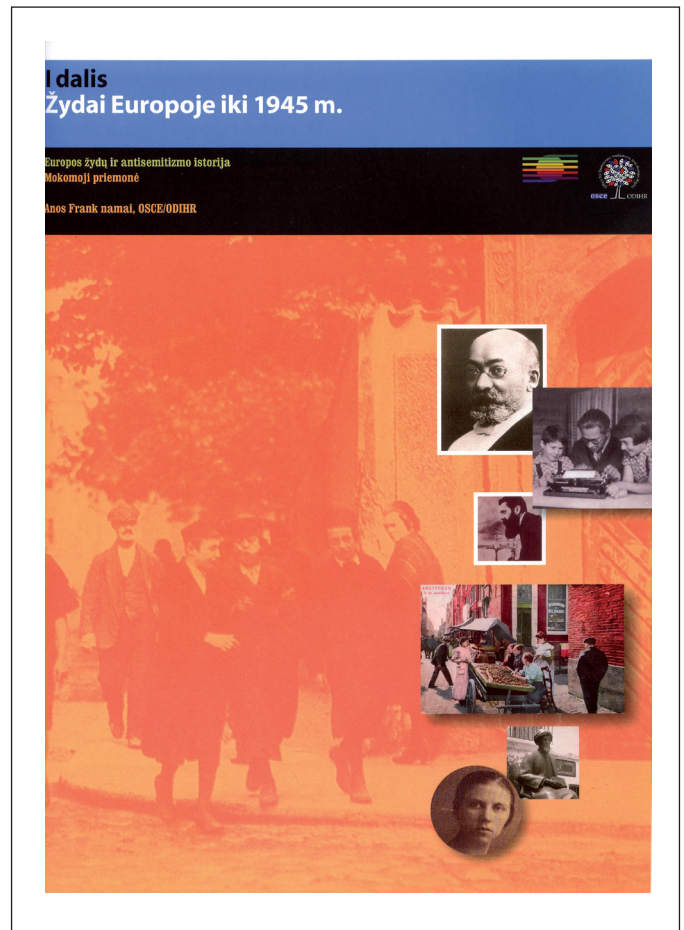
Kalbėti apie save ir dar tokia tema kaip diskriminacija nėra lengva. Ir mokytojai, ir moksleiviai gali jaustis nejaukiai ar netgi nesaugiai. Mokomojoje priemonėje pateikiamos užduotys, kuriomis siekiama sukurti pasitikėjimo atmosferą. Dirbti drauge, keistis patirtimi ir žiniomis, galiausiai, stiprinti klasės tarpusavio santykius ir ryšius yra vienas svarbiausių šio projekto tikslų.

I dalis. Žydai Europoje iki 1945 m. Europos žydų ir antisemitizmo istorija

Pirmoji mokomosios priemonės dalis yra skirta Europos žydų istorijai nuo antrosios šventyklos sugriovimo 70 m. po Kr. iki Antrojo pasaulinio karo. Pagrindinė tema – žydų diaspora, t. y. išsisklaidymas po visą pasaulį. Medžiagoje pateikiami pavyzdžiai rodo, kad žydai, viena vertus, tapo Europos visuomenės dalimi, kita vertus, buvimas mažuma padarė juos pažeidžiamus. Aptariami keli antižydiški prietarai ir mitai.

Tikslai

- Išmokyti moksleivius bendrais bruožais apibūdinti, ką reiškia būti žydu.
- Išmokyti moksleivius paaiškinti, kodėl žydai gyveno pasisklidę po Europą ir pasaulį ir kodėl dabartiniu metu daugiausia jų gyvena ne Europoje.
- Išmokyti moksleivius įvardyti bent dvi priežastis, kodėl žydai Europoje buvo persekiojami ir išvejami.
- Išmokyti moksleivius savais žodžiais apibūdinti „mažumos“ terminą ir iliustruoti paaiškinimą šiuolaikiniais pavyzdžiais.
- Išmokyti moksleivius pateikti bent du pavyzdžius, rodančius, kaip keitėsi žydų padėtis skirtingais laikotarpiais ir skirtingose vietose.
- Išmokyti moksleivius įvardinti bent du istorinius iki šiol galjus antižydiškus prietarus.
- Išmokyti moksleivius papasakoti antižydiškų prietarų istoriją ir paaiškinti jų nepagrįstumą.
- Išmokyti moksleivius ieškoti žydų gyvenimo pėdsakų savo gyvenamojoje aplinkoje.
- Išmokyti moksleivius savais žodžiais paaiškinti, kas yra antisemitizmas.
- Išmokyti moksleivius paaiškinti, ką simbolizuoja Aušvicas.

Pagrindinės sąvokos

Antisemitizmas, diaspora, emancipacija, gildija, getas, holokaustas (šoa), judaizmas, mažuma, pogromas, rasizmas, atpirkimo ožys, sinagoga, Tora, sionizmas.

1 skyrius.

Būti žydu (2-3 psl.)

Žodžių pasaulis

Paprašykite moksleivių išsakyti asociacijas, kurias jiems sukelia žodžiai „žydas“ arba „žydiškas“, „žydų“. Užrašykite jas lentoje ir suskirstykite į grupes, pavyzdžiui, pagal kultūros, religijos ar istorinius kriterijus. Jei įmanoma, išskirstykite asociacijas į faktais, išankstinėmis nuostatomis ir prietarais paremtas grupes.

Užduotis:

Tavo tapatybės kortelė

- Užduoties su Olgos ir Julijaus tapatybės kortelėmis esmė – parodyti moksleiviams, kad buvimas žydu gali turėti įvairių prasmų ir išraiškų ir kad žmogaus identitetas susideda iš kelių dalių. Tikėjimas (religija) ne visuomet yra svarbi žydiško (ar bet kurio kito) identiteto dalis. Apie religiją kaip galimą identiteto dalį čia kalbama norint sugriauti paplitusį supaprastintą žydų religijos – judaizmo – supratimą: žydas ir judaizmo išpažintojas nėra vienas ir tas pats. Mokomoji priemonė kalba ir apie didelę poziciją, nuomonių, gyvenimo būdo ir išpažįstamo judaizmo įvairovę tarp žydų.
- Kai moksleiviai užpildys savo tapatybės korteles, galite suskirstyti jas pagal moksleivių nurodytus svarbius požymius, pavyzdžiui, tautinę priklausomybę ar kt. Išvadas galite užrašyti ant atskiro lapo ar lentoje, savo kortelę galite pateikti kaip pavyzdį.

1 užduotis.

Ar jie ką nors sako apie tave?

- Alberto Einšteino, Nikolės Kidman, Levo Tolstojaus mintys kalba apie priklausymą mažumai: kaip į tave žiūri dauguma, kam tave priskiria, ar priskyrimas kinta ir nuo ko tai priklauso, kaip žmogų formuoja ir kiek įtakos turi kitų nuomonė bei kur yra kitų nuomonės įtakos riba.

2 užduotis.

Tavo šeimos šaknys

- Duokite moksleiviams užduotį – namuose paklausti tėvų ar kitų namiškių, iš kur yra kilę jų tėvai ir seneliai. Ar jie kilę iš to paties krašto? Jei ne, kokia buvo persikėlimo priežastis? Kiekvieno moksleivio istorija bus kitokia, individuali.
 - Užduotimi siekiama susieti šią ir 4-5 puslapiuose aptariamą temą apie migraciją ir jos vietą žydų istorijoje. Sąsają su šia užduotimi rasite ir paskutiniame 16-ame sąsiuvinio puslapyje pateiktoje istorijoje.
- A.** Pakabinkite ant lentos žemėlapi, kuris atitiktų jūsų klasės situaciją, pavyzdžiui, Europos, Lietuvos ar gyvenamo regiono. Žemėlapyje moksleiviai gali parodyti, iš kur yra kilę jų seneliai. Paraginkite moksleivius atsakyti į klausimą, ar jų tėvai bei kiti giminaičiai buvo kuriam laikui išvykę iš Lietuvos, o gal ir dabar gyvena ne tėvynėje? Galite trumpai sustoti prie klausimo: kokią įtaką gali turėti faktas, kad seneliai augo kitoje kultūroje, kitoje šalyje? Jei reikia, galite aptarti emigracijos aplinkybes, išvykimo detales, pavyzdžiui, ką žmonės išvykdami palieka, ką pasiima su savimi?
- B.** Privalumai: kelių kalbų mokėjimas, dar viena vieta, kur galima nuvykti per atostogas, galimybė keliuose skirtingose kultūrose jaustis kaip namie.
Trūkumai: namų ilgesys, dalies savo kultūrinio paveldo praradimas.
- C.** Žmonės išvyksta iš savo šalies, siekdami, pavyzdžiui, susirasti darbą, išvengti persekiojimo, prisijungti prie kitoje šalyje jau gyvenančios šeimos ar giminaičių, taip pat ieškodami nuotykių.
- Užduotį „Tavo šeimos šaknys“ lengviau bus atlikti didesnių Lietuvos miestų vaikams, kur lietuviai gyvena pramaišiu su kitų tautybių žmonėmis. Gyvenantiems pagal tautinę sudėtį vienalytėje aplinkoje, siūlome pasitelkti daugiau išmonės ir užduotį adaptuoti. Ir vienus, ir kitus raginame atsižvelgti į vietos specifiką, atkreipti moksleivių dėmesį, kaip jų miesto, miestelio ar kaimo bendruomenėje keitėsi gyventojų sudėtis, kokios tautinės bendrijos be lietuvių gyvena, kokias religijas išpažįsta arba kokioms krikščioniškoms konfesijoms priklauso, ar yra neformalių kultūrinių grupių, judėjimų, ar jaučiama socialinė atskirtis pačių moksleivių tarpe.
 - Absoliučią Lietuvos gyventojų daugumą sudaro lietuviai (2001 m. gyventojų surašymo duomenimis, jų buvo 83,5 procentų). Septyniose šalies apskrityse lietuviai sudaro daugiau kaip 93 procentus gyventojų (pavyzdžiui, Marijampolės ir Tauragės apskrityse jų yra daugiau kaip 98 procentai). Tautiniu atžvilgiu šalis buvo žymiai margesnė iki praėjusio šimtmečio penktojo dešimtmečio. Pateikta informacija gali būti įdomi ir atliekant 5 puslapio 2 C užduotį.

2 skyrius. Kodėl žydai pasklidę po visą pasaulį?

Diaspora

Žydų diaspora prasidėjo šeštajame amžiuje prieš Kristų, Babilonui užėmus Judėją ir sugriovus Jeruzalės šventyklą.

Nors terminas „diaspora“ pirmiausia taikomas kalbant apie žydus, siekdami suprantamiau paaiškinti, pasinaudokite Afrikos diasporos pavyzdžiu: afroamerikiečiai yra transatlantinės vergų prekybos rezultatas. JAV prezidento Barako Obamos ir jo žmonos protėviai taip pat buvo vergai.

Kaltinimai

Kaltinimo Kristaus nukryžiuvimu pasekmes žydai kentė šimtmečius. Krikščionybės ištakose dalis žydų, susidūrę su tautiečiais, patikėjusiais prisikėlusiu Ješua (Jėzumi) ir ėmusiais jį garbinti kaip Dievą, priešinosi jiems. Vėliau, krikščionybei išplitus tarp ne žydų ir tapus valstybės pripažinta religija, krikščionys ėmė persekioti judėjus. Tai tęsėsi ilgus šimtmečius. Patys kaltintojai ilgainiui „pamiršo“, nuo ko viskas prasidėjo: visi apaštalai, ir, apskritai, pirmieji krikščionys buvo žydai ir tik vėliau šis tikėjimas paplito tarp kitų tautų.

Daugiau apie kaltinimus skaitykite klausimo apie Katalikų Bažnyčią ir žydus Lenkijos ir Lietuvos Respublikoje komentare.

Kordoba

Mokomoji priemonė tik trumpai peržvelgia žydų atkeliavimą ir įsikūrimą Europoje. Žydų migracijos istorija yra perteikta keliais pavyzdžiais. Vienas jų – Kordoba. Tai turtingos istorijos Ispanijos miestas, kuriame kadaise gyveno didelė žydų bendruomenė. Viduramžiais Ispanija buvo suskirstyta į kunigaikštystes ir kalifatus, kiekvienas vadovavosi savo įstatymais. Tie įstatymai ir taisyklės apibrėžė žydų, krikščionių, musulmonų ir kitų grupių tarpusavio santykius.

Iš esmės musulmonų valdymo periodas Ispanijoje vertinamas teigiamai. Čia reikėtų pridurti tai, ką matome Baiksero piešinio detalėje (5 psl., piešinys datuojamas Kordobos aukso amžiumi). Maurų architektūros stilius išplito ir tarp Europos sinagogų. Tokios yra, pavyzdžiui, Berlyno ir Groningeno (Nyderlandai) sinagogos. Maurų architektūros stiliaus yra Švėkšnos sinagoga – vienintelė tokia Lietuvoje.

Maimonidas

Žytaus filosofo, talentingo mokslo vyro Maimonido darbai yra aktualūs ir šiandieną. Štai vienas iš Maimonido posakių: „Kiekvienas žmogus turi veiksmų laisvę. Jei jis trokšta eiti teismo keliu ir būti teišus, jis turi laisvę tai daryti. Jei jis trokšta eiti blogio keliu ir būti nusidėjėliu, jis taip pat yra laisvas tai daryti“. Kitas ir šiandieną vartojamas jo posakis: „Žmogus neturėtų kimšti tol, kol jo skrandis bus pilnas“ (abi citatos paimtos iš Mozės Maimonido „Du traktatai apie etiką. Elgesio taisyklės ir baumės bei atgailos taisyklės“, į anglų kalbą vertė A. van der Heide, Zoetermeer: Meinema, 1993).

Atkreipkite moksleivių dėmesį į paskutinę užrašo ant Maimonido paminklo eilutę: „Maimonido kapas yra Izraelyje“. Tai rodo, kad šiandieninėje Izraelio teritorijoje visuomet gyventa žydų.

Mozės Maimonido tekstų lietuvių kalba rasite: „Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai.“ Vilnius, 1980, 300–309 psl.; „Religijų istorijos antologija, I dalis. Judaizmas. Krikščionybė.“ Vilnius, 2000, 52–53 psl.

Kordoboje stovi paminklas ir žymiam Ispanijos arabų filosofui, gydytojui ir teisininkui, Maimonido amžininkui, Abul Validui Ibn Rušdui (lotynizuota forma Averojus (1126–1198 m.). Be daugelio kitų darbų jis yra žinomas kaip Aristotelio veikalų vertėjas ir interpretatorius.

Abul Valido Ibn Rušdo (Averojaus) tekstų lietuvių kalba rasite: „Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai.“ Vilnius, 1980, 251–262 psl.

Inkvizicija

Mokomoji priemonė tik užsimena apie inkviziciją. Ispanijoje inkvizicija buvo ne popiežiaus, bet karališkosios šeimos – Ferdinando ir Izabelės – valdžioje. Inkvizicija buvo nukreipta ne tik prieš žydus, bet prieš kiekvieną, gyvenusį ne pagal galiojusią, Katalikų bažnyčios nustatytą, tvarką. Vėlyvaisiais viduramžiais daug žydų atsivertė į krikščionybę, tiesa, dažniausiai per prievartą. Paprastai naujaisiais krikščionimis nepasitikėta – jie buvo kaltinami nenuoširdžiu atsivertimu, inkvizicija juos nuolat tikrindavo ir tardydavo. Neatsivertusieji rizikavo savo gyvybe. Naujaisiais atsivertėliais nepasitikėta ir Portugalijoje, daugelis jų bėgo iš šalies. Kai kurie atkeliavo į Antverpeną, vėliau pasiekė Amsterdamą. Amsterdamo pavyzdys aptartas I dalies 8 psl.

Migracija

Migracija yra žydų istorijos dalis. Ją ne visuomet lėmė politika, persekiojimai ar skurdas. Ekonominės priežastys taip pat turėjo įtakos žydų kraustymuisi. Žydai prekybininkai buvo vertinami šalyse, kuriose apsigyvendavo. Visgi jie neišvengė neigiamo požiūrio ar persekiojimo, nes buvo žydai. Europoje žydai burdavosi patys arba buvo įstatymais verčiami gyventi viename kvartale. Žmonės gyveno kompaktiškai ir dėl religinių priežasčių. Pirmieji naujai įsikūrusios bendruomenės poreikiai buvo įkurti maldos namus, įsigyti žemės plotą kapinėms. Aplink maldos namus (ar sinagogą) žydai ir burdavosi – gerbdami šabatą, maldos namus jie turėjo pasiekti pėsčiomis (per šabatą leistinas nueiti atstumas yra ribotas).

Jeruzalė

Verta priminti, kad Jeruzalė yra svarbi visų trijų didžiųjų pasaulio religijų pasekėjams – krikščionims, žydams ir musulmonams. Naudojantis internetine programa „Google Earth“ galima pamatyti bažnyčias, Raudų sieną, sinagogas ir mečetes bei skirtingų bendruomenių kvartalus.

1 užduotis.

Aukso amžius

- Kordoboje buvo statomi rūmai, įrengiamas gatvių apšvietimas, viešosios pirtys, vandens tiekimas. Klestėjo menai ir mokslas, buvo vartojamos kelios kalbos.

2 užduotis.

Diaspora

1 B ir 1 C užduotys skirtos aptarti klasėje.

- „Diaspora“ yra graikų kilmės žodis, nusakantis didelės žmonių grupės paplitimą pasaulyje. Dažniausiai juo įvardijamas žydų paplitimas.
- Šiaurės Amerika: JAV gyvena 6,5 milijono žydų, Kanadoje – 364 tūkstančiai, Izraelyje gyvena 4,95 milijono žydų.
- 2001 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, žydai sudarė 0,1 proc. Lietuvos gyventojų (apie 4 tūkstančius). Palyginimui paminėtina, kad po Pirmojo pasaulinio karo dabartinėje Lietuvos teritorijoje (t. y. su Vilniaus ir Klaipėdos kraštais) žydai sudarė 8,3 proc. gyventojų.

3 skyrius. Rytų link (6–7 psl.)

Kryžiuočiai ir maras

Kryžiuočiai ir buboninis maras – tai juodasis viduramžių periodas žydų istorijoje. Žydai, gyvenę miestuose prie upių Centrinėje Europoje, pavyzdžiui, Prahėje, Trua (Prancūzija), Vormse ir Špėjere (Vokietija), buvo puldinėjami – grobstomas jų turtas, žmonės žudomi.

Vėlyvaisiais viduramžiais žydai visur patyrė apribojimus ar tremtį. Pavyzdžiui, 1290 m. jie buvo išvaryti iš Anglijos, o 1306 m. – iš Prancūzijos. XVI a. amžiaus viduryje žydams buvo uždrausta gyventi beveik visuose Vokietijos miestuose. 1495 m. kunigaikščio Aleksandro įsakymu žydai buvo išvaryti iš Lietuvos. 1503 m. pakviesti atgal į Lietuvą.

Vilniaus pavyzdys

Kai kuriuos diasporos miestus žydai savo tarpe ėmė vadinti Jeruzale. Tai miestai, kurie skirtingais laikotarpiais suteikė sąlygas žydų bendruomenėms plėtoti teologinę mintį, religines studijas, mokslą ir daugelį kitų svarbių žydų gyvenimo komponentų. Miestų žydų bendruomenės ir jas supusi aplinka tarsi įkūnijo visa, ko žydai reikia. Religinėje sampratoje pilnatvę teikia tikėjimo simbolis, šventasis miestas Jeruzalė.

Nuo XVIII a. Vilnių imta vadinti Lietuvos (arba Šiaurės) Jeruzale. Šia prasme Vilnius nėra išskirtinis. Skirtingais laikmečiais skirtingi miestai nusipelnė šio vardo. Toledas buvo vadinamas Ispanijos, Amsterdamas – Vakarų, Trua – Prancūzijos, Praha – Bohemijos Jeruzale.

Vilniaus, Lietuvos Jeruzalės, vardo pradžia yra siejama su Eljahu ben Šlomo Zalmano (1729–1797 m.) asmenybe. Nors jis pats ir nebuvo davęs formalaus sutikimo, pagrindiniu Vilniaus rabinu ir autoritetu jį besąlygiškai pripažino ir vilniečiai, ir kitų kraštų žydai. Dar daugiau, po kelių šimtų metų pertraukos (nuo XI a. iki XVIII a.) būtent šis vilnietis gavo Gaono vardą (hebr. „gaon“ – išminčius, genijus), suteikiamą išskirtiniams žydų religiniams mąstytojams. Dar būdamas vaikas Eljahu Zalmanas pribloškė Vilniaus mokovus. Septynerių jis jau sakė kalbą (pamokslą) Didžiojoje Vilniaus sinagogoje. Dešimties berniukas pralenkė savo mokytojus Talmudo studijose, matematikoje, astronomijoje, istorijoje, muzikoje. Jis buvo vunderkindas. Vystant talentą, prisidėjo mokytojai. Padėjo ir nepaprasta disciplina, kurios šis žmogus laikėsi visą gyvenimą. Vilniaus Gaonas buvo Tanacho, Mišnos, Jeruzalės ir Babilono Talmudų, Zocharo ir kitų klasikinių judaizmo tekstų komentatorius. (Jo veikla tuo neapsiribojo ir buvo žymiai platesnė.) Pažymėtina, kad tekstų išmanymas ir komentavimas buvo ne

atitrūkęs, bet, atvirkščiai, tampriai susijęs su kasdieniu žydų gyvenimu – būtent jais rėmėsi bendruomenės santykius reguliavusi teisė.

Nors Vilniaus Gaono vardas yra žinomas ir minimas Lietuvoje, reikia pripažinti, kad kalbant apie jį, vargu ar pakankamai suprantama šio asmens reikšmė ir įtaka. Norint tyrinėti žydų bendruomenės istoriją, nepakanka remtis tuo, kaip ją matė aplinkinės tautos. Žydiškų šaltinių teikiama informacija praplečia ir pagilina žinias, paaiškina ir pagrindžia žydų religijos ir kasdienio gyvenimo aspektus.

Kaip XIX a. pradžios Vilnių ir gausią miesto žydų bendruomenę aprašo amžininkai galite skaityti lietuvių kalba išleistuose atsiminimuose. Tai gydytojo Jozefo Franko „Atsiminimai“ (Vilnius: „Mintis“, 2001) ir „Napoleono armijos seržanto Burgonės atsiminimai“ (Vilnius: „Žara“, 2002).

Žmonių ženklimas

Viduramžiais žydai buvo ne tik apgyvendinami getuose, bet verčiami turėti tam tikras atpažinimo žymes, pavyzdžiui, kepures, arba pažymėti rūbus nurodytu ženkle. Tokios taisyklės galiojo ne tik krikščioniškoje Europoje, bet ir arabų šalyse.

Informaciją apie viduramžiais kai kuriose šalyse naudotas privalomas atpažinimo žymes susiekite su nacių naudota geltonos spalvos Dovydo žvaigžde (žr. I dalies 12 psl.).

1 užduotis.

Žydų padėtis

- Iliustracijoje (1330 m. dokumentas) žydas vaizduojamas su geltona kepure.
- Siekiant žydus izoliuoti nuo krikščionių, žydai buvo verčiami dėvėti specialias kepures, žymėti rūbus geltonu apskritimu.

2 užduotis.

Katalikų Bažnyčia ir žydai Lenkijos ir Lietuvos Respublikoje

A. Viduramžių Lenkijos ir Lietuvos Respublikos krikščioniškoji visuomenės dalis giliai tikėjo, jog žydai siekia kenkti ar net sunaikinti krikščionis. Ši Katalikų Bažnyčios įteigta ir dvasininkijos nuolat palaikoma baimė buvo elementarių krikščionių žinių apie žydus dalis. Jausmingas įsibaiminimas dėl kaimynų kenksmingumo buvo palanki dirva įvairiems mitams gimti ir klestėti. Vienas seniausių ir gajausių mitų yra tariamas ritualinis krikščionių kraujo vartojimas per Paschą. Mito kilmė – žydų kaltinimas nukryžiusv Jėzų. Katalikų Bažnyčiai tikint, kad Šventosios Komunijos sakramentas duoną ir vyną paverčia Jėzaus kūnu ir krauju, žydus imta kaltinti šių šventenybių išniekinimu. Tokiu būdu žydai kaltinti ne tik kartą istorijoje nužudę Jėzų, bet ir toliau jį niekinantys. Tiesa, Komunijos išniekinimo mitas buvo labiau paplitęs Vakarų šalyse. Lietuvoje fantazuota šio mito atmainos tema – kaltinimu ritualine žmogžudyste. Tariamai nukankinti krikščionių kūdikiai (vaikai) simbolizavo kenčiantį kūdikėlį Jėzų. Būta kaltinimų, keltų konkretiems žydams, dar dažniau buvo kaltinami apskritai visi žydai – miesto ar krašto žydų bendruomenė. Šio jokio pagrindo neturinčio įsitikinimo liekanos dar ir dabar jaučiamos Lietuvos visuomenėje. Mažai kas aiškinasi, kokia šio prietaro kilmė.

B. Be tradicinių žydiškų patiekalų Lietuvoje yra populiarūs totorių (pavyzdžiui, šimtalapis), karaimų (pavyzdžiui, kibinai) valgiai. Nemažai kulinarijos pavyzdžių pasiskolinta iš kaimynų slavų ir germanų. Nepamirškime, kad patiekalų tradicija apskritai negali būti įréminta politinių valstybės sienų (kaip kalba ir kiti kultūros komponentai). Tiksliau būtų kalbėti apie tradicinius regiono valgius, o ne apie išskirtinę lietuviškų valgių tradiciją. Patiekalus, kuriuos Lietuvos gyventojai patiekdavo ant stalo, diktavo klimato sąlygų nulemtas racionas (o klimatas iš esmės panašus Lenkijoje, Latvijoje, europinėje Rusijos dalyje.) Priminimu te pasitarnauja faktas, kad Lietuvoje gyvenę žydai, lietuviai, romai ir kitų tautybių žmonės laikė tokias pačias karves, ožkas, kurios davė tokį patį, ne kažkokį ypatingą, pieną. Laikydami paplitusio prietaro, kad tariamai žydai augino tik česnakus ir svogūnus, turėtume sutikti, kad žydai buvo tarsi ne žmonės, kurie kaip pagrindinį patiekalą (sakykime, bulvę) valgė svogūną ar česnaką. Deja, šis prietaras tik iliustruoja vis dar pasitaikantį įsitikinimą, kad žydas – ne žmogus.

4 skyrius. Šiaurės link

Gildijos ir pinigai

Antižydiški prietarai yra gajūs ir perduodami iš kartos į kartą. Mokomojoje priemonėje yra aptariami ne visi, apsiribojama keliais, labiausiai paplitusiais, prietarais. Su mokiniais galite aptarti paplitusį stereotipą, teigiantį žydus esant turtingus ir godžius pinigų.

Getas

Ne tik Europoje, bet, pavyzdžiui, ir Maroke, žydams buvo leidžiama gyventi tik jiems skirtuose kvartaluose. Skirtingai nei getai, jie retai kada turėjo rakinamus vartus.

Šiais laikais žodis „getas“ asocijuojasi su skurdžiu juodaodžių rajonu, ypač būdingu Jungtinėms Amerikos Valstijoms. Žodis „getas“ dar gali priminti nacių įsakymu steigtas uždaras ir saugomas teritorijas, kuriose Antrojo pasaulinio karo metu buvo kalinami ir žudomi žydai. Anksčiau šiuo žodžiu buvo vadinami žydų apgyvendinti kvartalai su sienomis ir rakinamais vartais, kuriuos savo įsakais steigdavo to meto valdovai. Dažnai kvartalai būdavo perpildyti ir skurdūs. Manoma, kad pirmasis getas buvo įkurtas 1516 m. Venecijoje. Egzistuoja keletas žodžio „getas“ kilmės aiškinimų. Pavyzdžiui, šis žodis yra kildinamas iš italų kalbos žodžio „gettare“, reiškiančio „įkurti“. Getai egzistavo ilgus amžius. Paskutinis buvo panaikintas 1870 m. Romoje. Nacių okupuotose teritorijose žydai buvo suvaromi į getus. Šimtai tūkstančių šios tautos žmonių buvo įkalinti Rytų Europos getuose.

Amsterdamo pavyzdys

Mokomoji priemonė yra išleista 12-oje Europos šalių (2009 m. duomenys). Anos Frank namų muziejaus paruoštas priemonės modulis buvo redaguotas ir pritaikytas projekte dalyvaujančių šalių mokykloms. Lietuviškoji mokymosi priemonė pateikia žydų bendruomenių gyvenimo Amsterdame ir Vilniuje pavyzdžius. Vilnius buvo įtrauktas ir į kitų šalių, pavyzdžiui, Vokietijos, sąsiuvinius.

Šimtmečiais Amsterdamas buvo namai įvairių tautų žmonėms – turguose skambėjo portugalų, italų, lenkų, vokiečių tarmės, švedų, turkų, flamandų, jidiš ir kitos kalbos. Tarp iš

Rytų ir Centrinės Europos Amsterdamą pasiekusių žydų sklandė simbolinis miesto pavadinimas – Vakarų Jeruzalė.

Lietuvos moksleiviai apie Amsterdamą Antrojo pasaulinio karo metais gali paskaityti žydų mergaitės Anos Frank dienoraštyje (išleistas 1997 m. ir dovanotas Lietuvos mokyklų bibliotekoms). Gimusi Berlyno žydų šeimoje Ana buvo priversta trauktis iš Vokietijos, naciams atėjus į valdžią. Jos tėvas su šeima persikėlė į Amsterdamą. Naciams okupavus Nyderlandus, mergaitės šeima slapstėsi. Slėptuvėje Ana rašė dienoraštį, kurį po karo rado gyvas likęs tėvas Otto Frankas. Mergaitė žuvo Bergen Belzeno koncentracijos stovykloje.

Pravartu žinoti: Jidiš kalba

Jidiš yra Rytų ir Centrinės Europos žydų kalba, susiformavusi maždaug prieš tūkstantį metų pareinio (Vokietija) miestų žydų bendruomenėse. Ilgainiui jidiš kaip žydų gimtosios kalbos arealas išsiplėtė nuo šiaurės Italijos iki Danijos, nuo Olandijos iki Baltijos jūros, nuo Baltijos iki Juodosios jūros. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse jidiš kalbėjo apie 11 milijonų žmonių, šiandieną – apie 3 milijonai. Jidiš yra kelių kalbų sintezė: dominuoja vokiečių kalba, praturtinta ir modifikuota romanų, slavų, hebrajų ir aramėjų kalbų žodžiais. Jidiš rašoma hebrajiškais rašmenimis iš dešinės į kairę.

Jei žinote, išvardinkite ir daugiau jidiš kalbos žodžių, kuriuos perėmė šnekamoji lietuvių kalba. Jie bus puiki iliustracija kalbant apie tai, kaip ilgainiui imigrantai daro įtaką juos supančiai kultūrai. Paklauskite moksleivių, kokias kitas kaimyninių tautų kalbas jie moka. Visi kartu galite patyrinėti, kokius žodžius ar kultūrinius ypatumus (pavyzdžiui, kulinarinius arba rankomis, be žodžių, nusakomus ženklus) lietuvių kultūra yra perėmusi iš kitų kultūrų ir tautų. Jei sunku išsiaiškinti, „kas pirmas“, nurodykite, su kokiomis tautomis lietuviai dalinasi tais pačiais simboliais, ženklais.

1 užduotis. Pinigų karalius

- Ši iliustracija yra paimta iš antisemitinės knygelės vaikams „Der Giftpilz“, išleistos 1938 m. nacistinėje Vokietijoje.
- A.** Žydai yra turtingi.
- B.** Pinigų skolinimas buvo veikla, kuria leista verstis žydams. Vėliau, atsiradus bankams, krikščionys ėmė diskredituoti konkurentus žydus.

2 užduotis. Tavo kraštas

Atpažinti Lietuvos miesteliuose žydams priklausiusius namus gali padėti šiandieną dažniausiai nebenaudojama autentiška namo durų padėtis: jei durys yra iš gatvės pusės, tikėtina, kad namas priklausė žydams. Žydai vertėsi smulkia prekyba, todėl natūralu, kad siekiant patogumo pirkėjams, įėjimas į namą buvo įrengiamas iš gatvės pusės. Ekonominiai miestų ir miestelių poreikiai diktavo žydų ir ne žydų prekybininkų, amatininkų ar kitų profesijų atstovų kūrimąsi aplink miestelio aikštę. Natūralu, kad parduotuvėlės ar užėigos steigėsi aplink vietą, kuri pritraukdavo daugiausia žmonių (aikštėje vykdavo turgūs). Šis ekonominis faktorius nepriklausė nuo savininko tautybės.

Jei sinagogų pastatai nėra neatpažįstamai pakeisti (paversti kultūros namais, sporto klubais ar sandėliais), šiandieną juos būtų galima atpažinti iš arkinių langų ar rytietiškos ornamentikos puošybos elementų. Sinagogos buvo statomos netoli centrinės miestelio aikštės, jei įmanoma, prie vandens.

Tarpukario Lietuvos įstatymai visiems piliečiams suteikė teisę įsigyti žemę. Tuo pačiu poįstatyminiai aktai ir įstatymų pataisos nepaprastai apsunkino žemės įsigijimą žydams. Todėl žydai verčiau žemę nuomodavo. Tai pravartu žinoti, nes dar ir šiandieną gajus įsitikinimas, jog žydai iš principo nedirba žemės, t. y. vengia juodo ir sunkaus darbo, o verčiasi išskirtinai prekyba.

Pastaba: aukščiau paminėtos detalės taikytinos tarpukario Lietuvos periodui.

Aplankykite tinklalapius <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/299/> ir <http://www.litjews.org> ar kitas su šia tema susijusias internetines svetaines. Juose rasite žydų gyvenimo akimirkas atspindinčių istorinių nuotraukų. Žydų gyvenimo Europoje iliustracijų rasite Nyderlandų žydų istorijos muziejaus tinklalapyje www.jhm.nl.

Centrinės Europos žydų gyvenimas yra atskleistas tinklalapyje www.centropa.org.

5 skyrius. Kova už lygybę ir šiuolaikinis antisemitizmas

Antisemitizmas

Keliais sakiniais neišeis paaiškinti žodžio „antisemitizmas“ kilmę. Šis terminas kyla iš XIX a. išpopuliarėjusių rasinių teorijų. Tuo metu semitais buvo vadinami kalbantieji semitų kalbomis, pavyzdžiui, arabai ar žydai. Apie šį terminą dar bus kalbama III dalyje, aptariant rasinių teorijų atsiradimą ir patį terminą „rasizmas“.

Portretai

Šiame skyriuje pristatomi keturių žinomų žydų portretai: Levio Strauso (Levi Strauss), Liudviko Leizerio Zamenhofo, Alberto Einšteino (Albert Einstein) ir Teodoro Herclio (Theodor Herzl). Užrašai po nuotraukomis trumpai juos pristato. Paraginkite moksleivius surinkti daugiau informacijos apie pasirinktą asmenį.

Sionizmas

Terminas „sionizmas“ yra minimas pristatant Teodorą Herclį. II dalis apie sionizmą kalba plačiau. Antisemitizmas paskatino T. Herclį siekti valstybės žydams. Pats Herclis buvo nereliginas. Tarp jo idėjos pasekėjų būta ir religingų, ir sekuliarių žydų.

XIX a. ir XX a. sandūroje antisemitizmas sustiprėjo. Žydai dar labiau troško turėti savo valstybę. Prasidėjo sionizmo judėjimas, siekęs politinių žydų tautos namų atkūrimo istorinėje Izraelio žemėje.

Pogromai

Pogromas („sunaikinimas“, jidiš) – žmonių žudynės, jų turto plėšimas. Terminas pirmiausia taikytinas kalbant apie žydus.

1881–1884 m. carinėje Rusijoje (dabartinėje Ukrainos teritorijoje ir pačioje Rusijoje) vyko pogromai. Šimtai žydų buvo nužudyti, dar daugiau jų buvo sužeisti, jų turtas suniokotas. Tai paskatino žydų emigraciją į JAV, Pietų Afrikos Respubliką ir kitas šalis. Pogromai nesibaigė. 1918 m. baltagvardiečiai nužudė apie 100 tūkstančių žydų. Plėšimai ir žudynės kilo 1919 m., ir 1920 m.

Žydų gyvenimą carinėje Rusijoje XIX a. ir XX a. sandūroje talentingai aprašė žydų literatūros klasikas Šolomas Aleichemas (1859–1916 m.) romane „Tevje pienininkas“ ir novelėse. Tarp Aleichemo kūrinų vertėjų į lietuvių kalbą yra ir Chackelis Lemchenas (daugiau apie Lemcheną žr. I dalies 16 psl.).

1 užduotis.

Prisiminimai iš prieškario Vilniaus

- Šioje užduotyje yra pateikiama ištrauka iš Gabrielio Vainraicho (g. 1928 m.) anglų kalba išleistų prisiminimų. Gabrielis Vainraichas gimė Vilniaus žydų intelektualiniam elitui priklausiusioje šeimoje. Turėjęs puikų išsilavinimą, pagal profesiją gydytojas jo senelis iš motinos pusės Cemachas Šabadas buvo ryški Vilniaus visuomeninio, politinio gyvenimo asmenybė (1919–1935 m. Vilniaus tarybos narys, 1928–1930 m. Lenkijos senato narys). Atsidavimas gydytojo darbui, rūpinimasis vaikais, jų švietimu, labdara ir kitos žmogiškosios Šabado savybės įkvėpė rusų rašytoją Kornėjų Čiukovskį parašyti pasaką (1929 m.) vaikams apie daktarą Aiskaudą. Gabrielio tėvas Maksas Vainraichas ir jo senelis Cemachas buvo vieni iš Žydų mokslo instituto (JIVO) steigėjų 1925 m. Šiandieną Niujorke vekiančio JIVO įkūrimas buvo reikšmingas įvykis ne tik Vilniaus, bet visiems jidiš kalba kalbėjusiems pasaulio žydams. Pirmosios JIVO patalpos buvo Vainraichų šeimos bute Vilniuje Basanavičiaus gatvėje. Artimiausieji Gabrielio šeimos nariai – tėvas, motina Regina, brolis Urielis – liko gyvi, nes emigravo į JAV Vokietijos-TSRS karo išvakarėse. Gabrielio brolis Urielis sekė tėvo pėdomis ir tapo jidiš kalbos, literatūros ir kultūros profesoriumi JAV. Urielio Vainraicho vardą žino ir gerbia visame pasaulyje kiekvienas, kas domisi ar studijuoja jidiš. Pats Gabrielis Vainraichas yra Mičigano universiteto fizikos profesorius emeritas ir episkopalinės bažnyčios kunigas emeritas.
- 11 puslapio 1 užduoties istorija yra paimta iš Gabrielio Vainraicho prisiminimų. Ji aprašyta skyriuje apie antisemitizmą tarpukario Vilniuje. Štai kaip nutikimą komentuoja pats Gabrielis: „Kas mane taip išgąsdino? Ne žaizda, žinoma. Net mama neklausinėjo, kas ir kaip atsitiko. Ji buvo įpratus matyti mane dar skaudžiau susižeidus. Mano pasitikėjimas buvo išduotas. Tai buvo baisiausia. Tie žmonės man atrodė tokie malonūs, o iš tikrųjų žiauriai pasišaipė iš manęs. Aš brangiai sumokėjau už savo patiklumą.“
- Be aukščiau paminėtos istorijos, Gabrielis prisimena, kaip per antižydišką išpuolį buvo sužalotas jo tėvas: „Suaktyvėjus antižydiškiems ekscesams, kuriuos dažniausiai kėlė Vilniaus universiteto studentai, tėvas gal iš naivumo, kad gali kažką pakeisti, nuėjo kalbėtis su Vilniaus vaivada. Tėvas pagrasino panaudoti savo ryšius Niujorke, kad būtų imtasi kampanijos sugėdinti lenkų vyriausybę. Pakeliui namo iš vaivados būstinės tėvas buvo žiauriai sumuštas. Akiniai buvo sutrupinti, stiklai pateko į akį.“ Maksą Vainraichą prižiūrėjo geriausi Vilniaus gydytojai, tačiau visiškai išgydyti nepavyko, jis visam gyvenimui liko aklas viena akimi.

2 užduotis.

„Siono išminčių protokolai“

- Apie „Protokolus“ daugiau kalbama II dalyje 5 skyriuje „Tik kritika ar jau antisemitizmas?“ II dalyje aptariamas ir „Siono išminčių protokolų“ išpopuliarėjimas bei knygos įtaka už Europos ribų. XX a. pradžioje carinės Rusijos slaptosios policijos sukurti tekstai – „Siono išminčių protokolai“ – klastotė apie neva pasaulį užvaldyti siekiančius žydus. Tuometinėje Rusijos imperijoje žydai buvo diskriminuojami, per pogromus jų turtas plešiamas, žmonės žudomi.
 - Ši užduotis gali paskatinti diskutuoti apie taip vadinamą žydų siekj valdyti pasaulį. Amerika (JAV) taip pat kartais yra gretinama su žydais, kaip šalis, tariamai norinti valdyti pasaulį. Vakarų Europoje gausu antiamerikietiškausi siteikusių jaunuolių. Šios nuotaikos gali būti siejamos su antižydiškais ir antivakarietiškais sentimentais. Paplitusi nuomonė, kad ne Alkaida, o slaptosios JAV tarnybos ir Izraelis suplanavo 2001 m. rugsėjo 11-osios Pasaulio prekybos centro ir Pentagono puolimą. Nepatartina su mokiniais pradėti diskusiją šia tema. Vietoje to galima paklausti mokinių, iš kur gaunama tokia informacija, kodėl laikomasi šios nuomonės, tuo pat metu galima priminti jaunuoliams ilgą neteisingų kaltinimų žydams istoriją (daugiau žr. II dalyje 11 psl.).
- A.** Pavojingas voras žmogaus veidu laiko apraizgęs visą pasaulį.
- B.** Žydai kelia pavojų visam pasauliui.
- C.** Tai antisemitinis piešinys, kaltinantis žydus pasaulio užvaldymu. Tai neapykantą kurstantis melagingas kaltinimas.

6 skyrius. Holokaustas

Holokaustas – skausmingiausias žydų istorijos puslapis, traagiškai palietęs ir tautas, tarp kurių žydai gyveno.

I dalis trumpai peržvelgia holokausto istoriją. Pateikta informacija praplės arba dar giliau įtvirtins jau turimas moksleivių žinias. Žydų persekiojimai Antrojo pasaulinio karo metais yra trumpai aptariami ir II dalyje.

Icikas Rudaševskis

Icikas Rudaševskis (1927–1943 m.) gimė ir augo Vilniuje. Jo tėvas dirbo jidiš spaustuvėje, motina buvo siuvėja. Nuo karo pradžios, 1941 m. birželio, iki 1943 m. balandžio berniukas rašė dienoraštį. Icikas jautriai ir įžvalgiai aprašė karo atneštus pasikeitimus ir žydus užgriuvusią tragediją. Dienoraštyje vaikas samprotauja apie savo paties, žydų ir pasaulio padėtį tarsi subrendęs, išsilavinęs žmogus. 1941 m. rugsėjį kartu su likusiais gyvais Vilniaus žydais Iciko šeima buvo įkalinta gete. „Getas – tai ne raitymosi iš skausmo akimirka, baisus sapnas, kuris greitai pranyks, bet klampynė, praryjanti mūsų dienas“, – rašė Icikas. Neteikė laisvės, teisės būti žmonėmis, sugrūsti ankštoje teritorijoje, atskirti nuo pasaulio ir pasmerkta mirti žydai gete organizavo kultūrinį gyvenimą. Geto vaikai buvo bene labiausiai neapsaugota ir pirmiausia pražūčiai pasmerkta grupė. Mokytojai ir gydytojai ėmėsi iniciatyvos apsaugoti juos nuo įvairių nepriteklių ir gresiančio moralinio nuopolio. Icikas taip pat lankė vieną iš slaptai gete veikusių mokyklų, daug skaitė, siekė lavintis net ir geto sąlygomis, tikėjo gyvenimą. „Šiandieną man sukako penkiolika. ... daug mažiau ir nusprendžiau nešvaistyti savo laiko gete veltui; jaučiuosi laimingas, kad galiu mokytis, skaityti, ugdyti save. (...) Iš geto pakils ne palūžusios dvasios jaunimas. Iš geto pakils stiprus, užsigrūdinęs ir gerai nusiteikęs jaunimas“. Pagarba su mokykla susijusiems, per karą prarastiems, dalykams – žinioms, mokytojams, knygai, mokymuisi – aktualios dienoraščio temos. Icikas aprašė išskirtinį įvykį gete, kuriuo buvo pažymėta 100 tūkstantoji per pirmuosius geto egzistavimo metus iš geto bibliotekos pasiskolinta knyga: „Vienas maloniausių dalykų gete – skaityti knygas. Knyga jungia mus su pasauliu. Tai, kad iš bibliotekos buvo pasiskolinta 100 tūkstantoji knyga – didelis įvykis, kuriuo getas turi visą teisę didžiūotis“. Geto gyvavimo dienoms einant į pabaigą Iciko šeima įsirengė slėptuvę. Deja, naciai juos aptiko. Šeima buvo sušaudyta Paneriuose. Iciko pusseserė Sara Voložin, grįžusi į Vilnių 1944 m., rado Iciko dienoraštį slėptuvėje, geto griuvėsiuose. Pirmą kartą dienoraštis buvo išleistas Izraelyje 1968 m.

1 užduotis.

Holokaustas ar šoa?

- A. Abu Antrojo pasaulinio karo žydų tragediją nusakantys terminai – holokaustas ir šoa – yra paaiškinti mokomojoje priemonėje. Lietuvoje šią tragediją labiau yra įprasta vadinti holokaustu. Tačiau yra tinkamas ir šoa terminas.
- B. „Holokaustas“ – graikų kilmės žodis, reiškiantis „deginamąją auką“. Šis žodis panaudotas graikiškajame Senojo Testamento vertime, vadinamojoje Septuagintoje. 1957 m. jis buvo pirmą kartą panaudotas žydų žudynėms Antrojo pasaulinio karo metu nusakyti. Kai kurie mokslininkai kritikuoja tokį termino vartojimą dėl jo etimologijos. Aukos atnešimas Dievui Senojo Testamento laikais buvo laisvanoriškas aktas. Aukos buvo skirtingos – įvairių švenčių, atgailos, garbinimo, už naujagimius ir t. t. Auka turėjo būti sudeginama visiškai. Aukotojas tikėjosi Dievo malonės. Matome, kad graikiškojo Senojo Testamento „holokausto“ priešastys skiriasi nuo nacistinės Vokietijos sukeltų žudynių. Iš kitos pusės, visiška žydų žūtis, į kurią juos įstūmė nacistinis režimas, turi aliuzijų į visišką aukos sudeginimą.
- Hebrajų kalbos žodis „šoa“, jidiš kalbos žodis „churn“ reiškia katastrofą, sunaikinimą ir taip pat yra vartojami žydų žudynėms Antrojo pasaulinio karo metu nusakyti.

2 užduotis.

Stebėtojai, nusikaltimo dalyviai, gelbėtojai

- Dauguma Lietuvos gyventojų tiesiogiai holokauste nedalyvavo. Jie matė žydų tragediją, gailėjo jų, niekino žudikus. Bet atėjus metui veikti – gelbėti ar kaip kitaip padėti pasmerktiesiems – dauguma liko *stebėtojai*. Baimė nukentėti už pagalbą žydams vertė rūpintis savimi ir savo šeima. Savišaugos instinktas patarė užmerkti akis ir nieko nežinoti. Kai kurie, paveikti godumo, savinosi sušaudytųjų turtą.
- *Nusikaltimo dalyviai* buvo skirtingos socialinės padėties, išsilavinimo, įvairių profesijų žmonės. Kiekvieno jų dalyvavimo holokauste motyvai buvo individualūs, nusikaltimo dydis – nevienodas. Vieni pasitarė naciams savo užimamomis pareigomis ir talentu, kiti – betarpiškai dalyvaudami žudynėse. „Kai pradėjau eiti pareigas, maniau, kad teks vykdyti tik administracines užduotis. Be to, tikėjau senosios Lietuvos atstatymu. Tačiau greitai viskas pasisuko taip, kad tapau nepriekaištingu vokiečių įstatymų vykdytoju“ (Joniškio burmistras Antanas Gedvilas). „Aš su kitais [lietuviais] variau žydus ir juos šaudžiau. Sušaudėme apie 500 vyrų. Paskui varėm moteris su vaikais. Kai kurias aš pažinojau. Pakeliui nušoviau keletą, tarp jų motiną ir gal kokių trejų metų vaiką“ [Teismo buvo įrodyta, kad vaikas buvo ne nušautas, o užmuštas trenkiant į telefono stulpą] (Skuodo policininkas Jurgis Embrasas). „Kai šaudė žydus, manęs prie duobės eiti niekas nevertė. Aš šaudžiau savo noru. Sunku pasakyti, kodėl taip dariau. Apie tai nieko negaliu pasakyti“ (Kėdainių elektrinės buhalteris Juozas Beronskis).

- Ypatinga žmonių grupė buvo *žydų gelbėtojai*. Parama buvo skirtinga. Kai kurie suteikdavo nekėlusią riziką, atsitiktinę, trumpalaikę ir iš esmės nekeitusią žydų likimo pagalbą: paguosdavo ir padaršindavo žodžiu, įspėdavo apie pavojų, nurodydavo bėgliams kryptį, sušeldavo maistu ar rūbais, pagaliau, žinodami apie besislapstančius, neišduodavo. Daugiau savo ir artimųjų gyvybe rizikavo tie, kurie ryždavosi neatsitiktinei ir ilgalaikiai pagalbai: nesavanaudiškai saugodavo žydų turtą, dalimis jį perduodami dar gyvam savininkui, priglausdavo žydus ilgesniam laikui, parūpindavo fiktyvius dokumentus, slėpdavo žydų dieno-raščius, knygas, tarpininkavo kaip žinianešiai. Vieni gelbėjo konkrečius žydus – tuos, kuriuos pažinojo dar prieš karą – kaimynus, bendradarbius, draugus. Kiti suteikdavo pagalbą nesirinkdami – kiek galėjo, rėmė visus, kuriems reikėjo pagalbos. Gelbėtojai, kaip ir nusikaltėliai, buvo įvairaus išsilavinimo, kilę iš skirtingų socialinių sluoksnių, turtingi ir vargšai. Gelbėjimo motyvai – skirtingi: priešiškusis vokiečių politikai, užuojauta ir žmogiškosios pareigos jausmas, religiniai įsitikinimai, naudos ir užmokesčio siekimas. Nemažai gelbėtojų (kaip ir žudikų) visgi negalėjo iki galo paaiškinti savo elgesio motyvų. „Kartais manęs klausia, kaipgi aš apsisprendžiau. Iš tikrųjų apsispręsti nereikėjo. Klausimas buvo: ar mes visi esame žmonės?“

Ona Šimaitė

Ona Šimaitė (1894–1970 m.), remiama šeimos (tėvų, brolio, seserų), padėjo viskuo, kuo galėjo, Vilniaus geto žydams: pinigais, maistu, rūbais, atimdama net iš savo šeimos, slėpė žmones, žydų kultūros vertybes. Šimaitė dirbo Vilniaus universiteto bibliotekoje. Universitetui priklausiusiame archyve įrengtoje slėptuvėje, moteris su dar pora bendraminčių išslapstė 10 žydų. 1944 m. naciai suėmė Šimaitę. Ji kalėjo Dachau, vėliau buvo perkelta į koncentracijos stovyklą Prancūzijoje. Onai Šimaitei yra suteiktas Pasaulio Tautų Teisuolės vardas – Izraelio įsteigtas apdovanojimas žydų gelbėtojams.

Žymus JAV gyvenantis dailininkas Samuelis Bakas kartu su mama slapstėsi Šimaitės globojamoje universiteto slėptuvėje. Daugiau apie Samuelį Baką skaitykite lietuvių kalba išleis-tuose jo atsiminimuose „Nutapyta žodžiais. Vilniaus prisiminimai“, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2009.

Užduotys (14–15 psl.)

- Šių dviejų puslapių užduočių tikslas – apibendrinti visą I mokomosios medžiagos dalį. 1 užduoties atsakymus mokiniai ras skirtinguose skyriuose. Alikdami 2 užduotį, moksleiviai gali naudoti hebrajiškus rašmenis, pabandyti rašyti savo vardą kirilica ar kitais rašmenimis. 3 užduotis galbūt paakins moksleivius pažiūrėti „Šindlerio sąrašą“ – filmą, už kurį režisierius S. Spilbergas 1993 m. gavo 7 Os-karo apdovanojimus.
- „Košer“ (jidiš, hebrajiškai „kašer“) reiškia „tinkamas, ne-suteptas, atitinkantis reikalavimus“. Šis žodis pirmiausia taikytinas kalbant apie maisto paruošimą pagal judaizmo tradiciją.

7 skyrius. „Dėdė Chackelis“

Paskutinio puslapio užduotis liečia migracijos temą.

Užduoties tekstas pristato Pietų Afrikos Respublikoje gimusį, šiuo metu Australijos sostinėje Sidnėjuje gyvenantį režisierių Rodą Fridmaną. Ieškodamas savo giminės šaknų Rodas 1997 m. pirmą kartą atvyko į Lietuvą. Čia jis visiškai netikėtai sutiko 1904 m. gimusį, pergyvenusį du pasaulinius karus, Kauno getą ir Dachau mirties stovyklą senelės brolių Chackelį Lemcheną. Iš 7 vaikų šeimos Chackelis buvo vienintelis XX a. pradžioje neišvykęs iš dar carinei Rusijai priklausiusios Lietuvos. Dramatiškos Chackelio gyvenimo istorijos įkvėptas Rodas sukūrė dokumentinį filmą „Dėdė Chackelis“.

Užduoties tekste panaudota R. Fridmano citata yra jo paties užrašyta ir skirta šiai mokomajai priemonei. 16-o puslapio tekstas ir visos mokomosios priemonės medžiaga padės moksleiviams atsakyti į tris užduoties klausimus. Kaip jau minėta aptariant mokomosios priemonės struktūrą, paskutinio puslapio (ar puslapių) užduotys yra apibendrinamojo pobūdžio, klausimai skirti apmąstymams, reikalauja ne tik konkretaus atsakymo, bet ir individualaus pagrindimo.

Rodo Fridmano ir jo šeimos lėšomis, bendradarbiaujant su žydų muziejumi Vilniuje, keli šimtai lietuviškai įgarsintų „Dėdės Chackelio“ vaidajuosčių su filmui skirta mokomąja priemone buvo išdalinta Lietuvos mokykloms.

Pravartu žinoti: Istorija iš Lemcheno gyvenimo

Chackelis Lemchenas (1904–2001 m.) studijavo lietuvių kalbą Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultete (1923–1936 m.). Jam dėstė garsūs lietuvių literatūros ir kalbos profesoriai – Jonas Jablonskis, Kazys Būga, Vincas Krėvė. Pastebėjęs puikią jaunuolio filologinę nuovoką, profesorius Jablonskis pakvietė Chackelį dirbti sekretoriumi. Tai buvo puiki proga studentui lavintis.

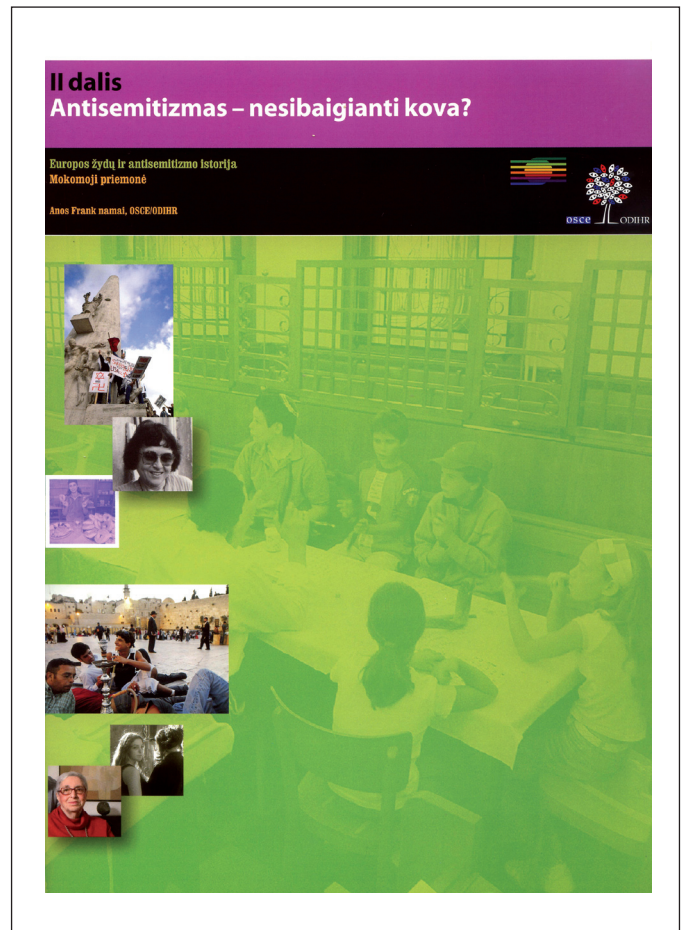
Sūnėno sukurtame dokumentiniame filme Chackelis pasakoja istoriją iš studijų pas Joną Jablonskį laikų. Maždaug septyniasdešimties studentų auditorijoje būdavo gal keturi, kurie drįsdavo savanoriais eiti prie lentos. Kartą iš paskutinio suolo pakilo jis, nežinomas studentėlis, ir, Jonui Jablonskiui diktuojant, prirašė dvi lentas žodžių, taisyklingai sukirčiavo ir atsakė į gramatikos klausimus. Dėstytojas paklausė studento pavardės ir paskui dar dvi paskaitas iš eilės kvietė jį prie lentos. Chackelis ir toliau visas užduotis įvykdydavo be klaidų. Profesorius atsiprašęs pasiteiravo studento, kurios jis tautybės. Išgirdęs, kad žydų, dėstytojas sugėdindamas kreipėsi į auditoriją: jei nelietuviai gali taip lietuvių kalbą išmokti, kodėl tad tokioje didelėje auditorijoje tėra tik keli lietuviai, kurie moka taisyklingai sudėlioti kirčius?!

II dalis. Antisemitizmas – nesibaigianti kova?

Antrojo sąsiuvinio pradžioje aptariama situacija po holokausto, vėliau kalbama apie šiuolaikinį antisemitizmą (pavyzdžiui, holokausto neigimą). Šioje dalyje aptariamas neonacių judėjimas, Izraelio-Palestinos konfliktas ir juo grindžiamas antisemitizmas Europoje. Atlikdami užduotis moksleiviai išmoks atpažinti antisemitizmą įvairiuose šūkiuose ar idėjose. Šioje dalyje taip pat skiriama dėmesio pozityviems pokyčiams po holokausto. Tarp jų paminėtina šiame sąsiuvinyje išsamiau aptarta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija.

II dalies tikslai

- Paaiškinti moksleiviams, kad antijudaizmo ir antisemitizmo reiškiniai turi ilgą istoriją. Susipažinę su medžiaga moksleiviai galės šį faktą pagrįsti mažiausiai dviem pavyzdžiais.
- Išmokyti moksleivius, naudojantis viena iš medžiagoje aprašytų istorijų, papasakoti, koks buvo holokaustą pergyvenusių žmonių likimas po tragedijos, su kokiais sunkumais jiems teko susidurti.
- Išmokyti moksleivius rasti sąsajas tarp holokausto ir Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos.
- Išmokyti moksleivius atpažinti neonacių simbolius ir juos apibūdinti; paaiškinti, kodėl kai kurie jaunuoliai tuos simbolius dėvi ir kam tie simboliai prieštarauja.
- Išmokyti moksleivius atpažinti antisemitizmą neonacių judėjime, apibrėžti holokausto neigimą.
- Išmokyti moksleivius rasti po vieną panašumą ir skirtumą tarp holokausto ir kitų genocidų.
- Išmokyti moksleivius, naudojantis terminais „devyniolik-tasis amžius“ ir „antisemitizmas“, keliais sakiniais apibūdinti sionizmą.
- Išmokyti moksleivius paaiškinti, kodėl 1948 m. yra tokie svarbūs Artimųjų Rytų istorijoje.
- Išmokyti moksleivius atpažinti, kada Izraelio valstybės kritika yra antisemitinė.
- Išmokyti moksleivius paaiškinti, kad Izraelio ir palestiniečių konfliktas visų pirma yra teritorinis.

Pagrindinės sąvokos

Antisemitizmas, genocidas, holokaustas, Tarptautinis kriminalinis teismas, Izraelis, neonaciai, Palestina, Tarptautinis baudžiamasis teismas, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, sionizmas.

Tuo atveju, jei praleisite I-ąją mokomosios priemonės dalį ir iš karto nagrinėsite II-ąją, kurioje aptariamas šiandieninis antisemitizmas, patartina atkreipti dėmesį į šias I dalies temas, kurios padės suprasti, ką reiškia „būti žydu“:

Ką reiškia būti žydu? Tapatumas ir migracija (1 skyrius ir užduotys).

Pastatai ir vietos, susijusios su žydų gyvenimu ir istorija (4 skyrius, 2 užduotys).

1 skyrius.

Sugrįžimas į gyvenimą po holokausto

Fridos Menko pasakojimas „Kiti apsigyveno mūsų namuose“

Pasibaigus karui, į tėvynę grįžus likusiems gyviems žydams, dalis žmonių pasitiko juos šaltai ir abejingai, nes menkai įsivaizdavo, ką žydams teko patirti. Olandai per karą turėjo pakankamai problemų, gyveno baimėje ir kentėjo. Po karo visos pajėgos buvo mestos gyvenimo atkūrimui ir nebuvo kada domėtis žydų kančiomis.

Atsakymus į 1-3 užduotis moksleiviai ras perskaitę keturių žmonių istorijas: Fridos Menko, Dovo Levino, Fanius Brancovskajos ir Irenos Veisaitės. Mokiniai gali užduotis atlikti ne tik individualiai, įrašydami savo atsakymus, bet, pasidalinę į grupes, aptarti po vieną klausimą grupėse, o paskui pateikti atsakymą visai klasei. Visais trimis klausimais galima diskutuoti ir su visa klase.

1 užduotis

- Iš esmės, antisemitizmas niekur nebuvo dingęs, net jei kurį laiką Frida priešiško ir nejuo. Frida pradėjo jaustis žyde, antisemitizmui suaktyvėjus, t. y. tada, kai aplinka prieš jos norą priminė jai žydiškumą. Paklauskite moksleivių, kaip turėjo jaustis Frida, kai žmonės tokiu būdu priminė jos žydišką kilmę. Ką tai galėjo reikšti jai asmeniškai?
- Aušvico mirties stovykla pakeitė Fridos Menko gyvenimą visam laikui. Šiandieną Frida dalinasi su kitais savo skaudžia patirtimi, norėdama, kad kiti žinotų istoriją ir iš jos pasimokyti. Ji asmeniškai patyrė, ką neapykanta gali padaryti žmogui. Todėl dabar ji daro viską, kad padėtų diskriminuojamiems žmonėms.
- Tarybinė kariuomenė išvadavo Aušvicą 1945 m. sausio 27 d. 2005 m. Jungtinių Tautų Generalinė asamblėja paskelbė šią dieną Tarptautine holokausto aukų atminties diena.

3 užduotis

Dalis žydų, pergyvenusių karą ne Lietuvos teritorijoje, grįžo į gimtinę. Kiti, jei buvo tokia galimybė ar susiklosčius kitoms aplinkybėms, pasitraukė gyventi į kitas šalis. Koncentracijos ar mirties stovyklą išvadavus vakarų valstybės kariuomenei, kaliniams atsivėrė galimybės pasitraukti į vakarus. Į Lietuvą atėjęs tarybinis režimas buvo dar viena priežastis negrįžti. Kita – žinojimas, kad Lietuvoje gyvų artimųjų nėra, namai išgrobti. Kai kurie tikėjosi sutikti giminaičius, gyvenančius vakarų valstybėse. Kiti grįžo į tėvynę, kur palaidoti artimieji. Pastarųjų neapleido ir viltis sutikti gyvus artimus žmones. Dalis žydų karo metus praleido Rusijoje. Dauguma tinkančių kariauti užsirašė į Šešiolikąją šaulių diviziją. Likę gyvi grįžo į Lietuvą, kur susidūrė su neįtikėtinos tragedijos padariniais. Gyvenimą teko kurti iš naujo.

2 skyrius. Niekada per amžius

Žinia apie Eichmanno teismą apkeliavo visą pasaulį ir paveikė žmonių požiūrį į Antrąjį pasaulinį karą bei holokaustą. Imta labiau domėtis, kas iš tikrųjų vyko holokausto metu ir kaip visa tai galėjo atsitikti. Tai buvo tarsi tylos apie holokaustą nutraukimas.

Karlas Adolfas Eichmannas

Adolfas Eichmannas (1906–1962 m.) gimė Vokietijoje vidurinėsios klasės protestantų šeimoje. Mirus motinai, tėvas persikėlė gyventi į Lincą Austrijoje, kur Eichmannas praleido savo jaunystę. 26-įjį jis įstojo į Austrijos nacių partiją. 1934 m. Eichmannas trumpai tarnavo Dachau koncentracijos stovykloje, tais pačiais metais įsiliejo į SD (SS Saugumo tarnybos) gretas – dirbo SD Žydų reikalų skyriuje. Eichmannas iš tiesų atsidėjęs domėjosi įvairiais žydų gyvenimo ir kultūros aspektais, išmoko hebrajų kalbą, iš dalies įvaldė jidiš. Šios žinios padėjo siekti karjeros SS kaip žydų reikalų specialistui. 1939 m. Eichmannas grįžo į Berlyną ir buvo paaukštintas tarnyboje. Eidamas naująsias pareigas jis buvo atsakingas už nacių antižydiškos politikos vykdymą Vokietijoje ir visose okupuotose teritorijose. Vokietijai užpuolus TSRS, Eichmanno priežiūroje buvo specialūs vokiečių policijos daliniai (Einsatzgruppen), kurie organizavo, kontroliavo ir vykdė reicho priešų, pirmiausia žydų, naikinimą. Pats Eichmannas stebėjo žudynes Minske, lankėsi Lvoje. 1942 m. Eichmannas prisidėjo organizuojant Vanzėjos konferenciją, kurioje dalyvavo ir pats kartu su 15 aukštųjų nacių valdininkų. 1944 m. Vokietijai okupavus Vengriją, kurioje buvo didžiausia Europoje išlikusi gyva 725 tūkstančių žydų bendruomenė, į šalį atvyko ir Eichmannas. Jis vadovavo žydų deportacijai į Aušvicą. Tarybinei kariuomenei artėjant prie Budapešto, vokiečių vyresnybė Eichmannui įsakė stabdyti deportaciją ir trauktis. Nepakludamas įsakymui Eichmannas organizavo 50 tūkstančių Vengrijos žydų „mirties žygį“ į Austriją. 1945 m. nacių Vokietijai pralaimėjus karą, Eichmannas pateko į amerikiečių rankas. Tuo metu jo, kaip svarbaus nacių nusikaltėlio, vardas Sąjungininkams nebuvo žinomas. Eichmannui pavyko pasprukti į Argentiją, kur jis dešimt metų gyveno Rikardo Klemenčio vardu. Izraelio Slaptoji tarnyba jį suėmė 1960 m. Jeruzalėje Eichmannas buvo teisiamas už karo nusikaltimus, nusikaltimus žydams ir žmogiškimui. Keturis mėnesius trukusiame teismo procese liudijo daugiau nei 100 žmonių. Tarp pakviestųjų liudyti buvo ir vilnietis Aba Kovneris. Teisindamasis Eichmannas kartojo „Kodėl aš? Kodėl ne vietiniai policininkai, tūkstančiai jų? Žydus žudė visi“. Eichmannas buvo pripažintas kaltu pagal visus iškeltus kaltinimo punktus ir nuteistas mirti pakariant.

Nusikaltėlių likimai ir teisingumas

- Eichmanno vardas siejamas su Vengrijos žydų sunaikinimu: šimtai tūkstančių buvo nužudyti dujų kamerosse per keletą savaičių. Vilniaus miesto gebitskomisaro adjutantas ir referentas žydų reikalams, Vilniaus geto organizatorius ir valdovas, SS karininkas iš Austrijos Francas Mureris (Franz Murer, 1917–1995 m.) yra vadinamas Vilniaus žydų skerdkiu. Su jais Mureris elgėsi kaip žiaurus sadistas. Po karo jis grįžo į Austriją. Atsitiktinai Murerį atpažino holokaustą pergyvenę žydai. Sulaikytas Mureris buvo perduotas Tarybų Sąjungai, kur TSRS karo tribunolas nuteisė jį 25 metams kalėjimo. Atlikęs septynerių metų bausmę, jis buvo grąžintas į laisvę Austrijoje. 1963 m. Simono Vizentalio pastangomis Mureris buvo pakartotinai teistas. Austrijos teismas Murerį išteisino.
- Kauno žydų „karalius“, tūkstančius siuntęs į mirtį, Helmutas Rauka ilgą laiką gyveno nenubaustas. 1982 m. jis buvo atpažintas Kanadoje ir išduotas Vakarų Vokietijai. Rauka mirė 1983 m. nesulaukęs teismo.
- Paraginkite moksleivius pasidomėti konkrečių karo nusikaltėlių, kurių vardus jie randa skaitydami holokausto laikų dienoraščius, kronikas, likimais. Kas įvyko „po to“? Ar teisingumas laimėjo?

Pravartu žinoti:

Jokūbas Robinzonas (5 psl.)

Tarptautinės teisės specialistas, politikas, visuomenės veikėjas, diplomatas Jokūbas Robinzonas gimė 1889 m. Seirijų miestelyje, mirė 1977 m. Niujorke. Jo viso gyvenimo veikla tampriai susijusi su Lietuva, JAV, Vokietija, Izraeliu. Robinzonas karjerą pradėjo kaip pedagogas. Vėliau atidarė advokatų kontorą Kaune. Netrukus buvo išrinktas į Seimą, tapo mažumų bloko pirmininku. Ketvirtajame dešimtmetyje Robinzonas dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijos tarptautinės teisės patarėju, atstovavo Lietuvai tiek Nuolatiniam tarptautiniame teisme, tiek tarptautiniuose arbitražuose. 1940 m. Robinzonas emigravo į JAV. Kaip neginčijamas žydų klausimo ekspertas jis konsultavo JAV pagrindinius kaltintojus Niurnbergo teisme. Ypatingo dėmesio vertas Robinzono indėlis įkuriant Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisiją (1946–1947 m.) ir Žydų Agentūros delegaciją, atstovavusią Palestinei Jungtinėse Tautose, o vėliau Izraeliui Jungtinių Tautų Nuolatinėje atstovybėje Niujorke. Robinzono indėlis Izraelio ir Vokietijos susitaikymo procese yra esminis. 1960–1961 m. jis buvo vienas iš kaltintojų Eichmanno teisme. Baigęs diplomatinę karjerą, Robinzonas iki mirties dirbo Jad Vašemo muziejuje Jeruzalėje. (Paruošta remiantis simpoziumo „Jokūbo Robinzono gyvenimas, darbai ir laikmetis“ (Kaunas, 2007 m.) medžiaga.)

1 užduotis.

Visuotinumai

- A. Visuotinumai reiškia, kad teisės yra taikomos visai žmonei.
- B. Žmogaus teisės buvo išvardintos, siekiant visam laikui užkirsti kelią tokio nusikaltimo kaip holokaustas pasikartojimui.

2 užduotis.

Žmogaus teisės

Žmogaus teisių pavyzdžiai: [1] teisė gyventi, [2] teisė pasitraukti į kitą šalį, jei savojoje esi persekiojamas, [3] teisė į nuosavybę – niekas negali pasisavinti kito žmogaus turto.

3 užduotis.

Tribunolas

Taip, nes tikėtina, kad tai sulaiko žmones nuo kolaboravimo ir dalyvavimo vykdamas genocidą.

Ne, nes genocidai vyksta ir toliau. Vienas iš pavyzdžių yra Darfuras (Sudanas).

4 užduotis

- „Tik vykdžiau įsakymus“ – dažnas genocidą vykdyusių pasiaiškinimas, savas žmogaus prigimčiai, nenorinčiai pripažinti kaltės ir prisiimti atsakomybės. Nusikaltimų istorijoje Eichmannas yra ne vienintelis naudojęs šį argumentą siekdamas apsiginti.
Kaip kontrastas yra vokiečių pastoriaus Martino Nimio-lerio žodžiai apie atsakomybę už pasirinkimus. Pastorius ragina ginti tiesą, net jei žmogų supanti minia versta jį išsižadėti (5 psl.).

3 skyrius. Kur žodžio laisvės riba? (6–7 psl.)

Šiame skyriuje aptariamas žydų gyvenimo atkūrimas po karo. Jame taip pat kalbama apie senus ir naujus antižydiškus prietarus ir mitus, ekstremalių dešiniųjų grupių vaidmenį šiandiniame gyvenime.

Pravartu žinoti: Tavo aplinka

Su mokiniais aptardami žydų grįžimo į gyvenimą po Antrojo pasaulinio karo temą, remkitės I dalies 9 puslapyje esančia 2 užduotimi. Užduotis skatina jaunuolius rasti savo gyvenamojoje aplinkoje žydų gyvenimo pėdsakus – pastatus, kapines ar kita.

Pravartu žinoti: Ingas Hasselbachas

Ingas Hasselbachas išvyko iš Vokietijos, pakeitė vardą ir gyvena Švedijoje. Savo istoriją jis aprašė knygoje „Jokio pasigailėjimo. Buvusio neonacio pasakojimas“ (Antverpenas: Icarus, 1997).

Atlikdami užduotį apie Ingą Hasselbachą kartu su mokiniais galite padiskutuoti, ar Lietuvoje veikia panašios jaunuolių grupės, ką mokiniai mano apie jas? Ar šios grupės yra pavojingos? Galbūt nėra jokio skirtumo – ar tokios grupės egzistuoja šalyje ar ne? Koks, moksleivių nuomone, šiame procese yra interneto vaidmuo? Nepamirškite, kad tarp mokinių kas nors gali turėti draugų neonacių arba kas nors gali būti patyręs skustagalvių (neonacių) gąsdinimus.

Apie neonacių problemą Lietuvoje skaitykite: Giedrius Kiaulakis „Dešinysis ekstremizmas šiandieninėje Lietuvoje“, Vilnius, 2002.

1 užduotis. Antisemitizmas

Neapykanta žydams egzistuoja šimtmečius. Pavyzdžiui, viduramžiais žydai buvo kaltinami sukėlę marą, 1929 m. – ekonominę krizę JAV.

2 užduotis. Ar holokausto neigimas turėtų būti baudžiamas?

Pirmiausia leiskite moksleiviams patiems apmąstyti šį klausimą arba aptarti jį grupėse ir surašyti visus „už“ ir „prieš“. Tai padės jiems suprasti, kodėl kai kuriose valstybėse už holokausto neigimą yra baudžiama. Sudarykite bendrą „už“ ir „prieš“ sąrašą, apibendrinkite, aptarkite išvadas.

Jungtinėse Amerikos Valstybėse holokausto neigimas nėra draudžiamas. Tačiau ši valstybė gali pasigirti istorijos bėgyje susiformavusiais pilietinės visuomenės moralės svertais, savų piliečių aktyvumu. Įžeidimui gali būti suduotas atkirtis, egzistuoja kiti teisėti būdai, kaip kovoti su holokausto neigimu.

3 užduotis. Neonaciai

- A. Prioriteto pasirinkimas.
- B. Tai stipriais vidiniais ryšiais paremta grupė, kurios negali tiesiog palikti. Nusprendęs palikti grupę, gali sulaukti grąsinimų.

4 skyrius. Izraelis. Viltys ir sunkumai

Antisemitizmas ir sionizmas

Artimųjų Rytų konfliktas sulaukia daug žiniasklaidos dėmesio. Komentaruose išsakyta nuomonė labai lengvai gali įgyti antisemitinį atspalvį. Būtent todėl mokomojoje priemonėje kalbama šia tema. Žemiau kaip nuorodą ir pagalbą rasite pasiūlymus, kaip aptarti Artimųjų Rytų konflikto atgarsius ir dažnus komentarus. Dviejų skyrių turinys yra glaudžiai susijęs, todėl šoje pagalbinėje knygoje abu skyriai apžvelgiami kartu.

Neįmanoma dviejuose puslapiuose išsamiai išnagrinėti Izraelio valstybės istoriją ar pateikti konflikto esmę. Todėl apsiribojama sionizmo idėjos ir 1948 m. įvykių aptarimu. Atskaitos taškas yra tai, kad Izraelis – nauja valstybė, o didžioji dauguma jos gyventojų – žydų emigrantų vaikai. Labai svarbu akcentuoti, jog Izraelio visuomenė yra įvairialytė ir kad religiniai įsitikinimai bei antisemitizmas turėjo svarią įtaką žydų apsisprendimui keltis gyventi į Palestiną.

Taip pat svarbu turėti omenyje, kad už Izraelio ribų žydų gyvena daugiau nei pačioje valstybėje. Šis faktas yra svarbus aptariant kitą skyrių apie Izraelio valstybės politikos kritiką kaip antisemitizmo išraišką. 4 ir 5 skyriai **nėra** skirti Artimųjų Rytų konflikto istorijai.

Pravartu žinoti:

Diskusija apie Izraelio-palestiniečių konfliktą

Diskusija apie antisemitizmą beveik neišvengiamai nukrypsta į Izraelio ir palestiniečių konflikto aptarimą (arba atvirkščiai). Tai gana sudėtingas klausimas, dažnai vedantis į antisemitizmo pateisinimą arba, pavyzdžiui, tokias nuomones: „Žydai vykdo palestiniečių holokaustą“ arba „Jei Izraelis elgtųsi kitaip, žydai būtų labiau pakenčiami pasaulyje“. Pastarajam teiginiui galima greitai surasti atitikmenį antisemitizmo istorijoje: žydai buvo kalti dėl maro, taip pat dėl komunizmo ir ankstyvojo kapitalizmo. Dabar jie kaltinami dėl Artimųjų Rytų konflikto. Tik šiuo atveju žydams taikomas ne atpirkimo ožio stereotipas, bet kaltinimas naudojant slaptą pasaulio jėgą.

Deja, šie argumentai gali būti per silpni, jei tarp moksleivių bus stipriai ir emocionaliai palaikančių tokį požiūrį ar kažkaip kitaip susijusių su tokia pozicija. Tokiu atveju pamokoje skirkite dėmesio tokiems klausimams:

Kodėl žiniasklaida skiria tiek daug dėmesio šiam konfliktui?

1. Kodėl konfliktas, vykstantis kažkur toli pasaulyje, taip stipriai įtraukia ir nepalieka abejingų?
2. Kodėl kai kurie žmonės nori apkaltinti tik vieną grupę žmonių (izraeliečius, palestiniečius, musulmonus, žydus) ir kodėl tokia pozicija yra neveiksminga?
3. Kodėl galima kritikuoti vieną ar kitą Izraelio politikos žingsnį ir kodėl nedera dangstyti konfliktu, kai norima paprasčiausiai išsakyti antisemitines mintis?

Galima pasinaudoti 11 puslapio 1 B užduotimi: ar dažnai susiduriame su situacija, kai visi žmonės yra apkaltinami už mažos grupės padarytus veiksmus?

1 užduotis

- A.** Antrasis pasaulinis karas baigėsi 1945 m. gegužės 8 d. Praėjus trejiems metams po holokausto, 1948 m. gegužės 14 d. Izraelio ministras pirmininkas Davidas Ben Gurionas paskelbė Izraelio Valstybės įkūrimą.

2 užduotis.

Daugiakultūriškumas

- Izraelis yra daugiakultūrė valstybė, nes joje gyvena iš viso pasaulio atvykę žmonės. Per labai trumpą laiką jie atkeliavo iš Europos, Rusijos, Vidurio Rytų šalių, Jungtinių Amerikos Valstijų ir kt., atsinešdami dalelę savo gimtųjų kraštų kultūros.

3 užduotis.

Martinus Liuteris Kingas

- Martinus Liuteris Kingas gimė 1929 m. pastorius šeimoje Atlantos mieste, JAV. Būdamas gabus mokslams jis baigė vidurinę mokyklą penkiolikos – anksčiau nei numato bendroji tvarka. Aukštojo išsilavinimo Martinus Kingas siekė keliuose koledžuose, aukštesiose mokyklose, seminarijose. Jis įgijo dvasininko ir socialinių mokslų bakalauro laipsnį, vėliau – mokslų daktaro. Tarnavo baptistų pastoriui. Kingas buvo afroamerikiečių pilietinių teisių judėjimo lyderis, propagavęs kovą be smurto. 1963 m. „Taims“ (Times) žurnalas 34 metų Kingą paskelbė metų žmogumi. 1964 m. Kingas gavo Nobelio premiją. Tuo metu jis buvo jauniausias nominantas apdovanojimo istorijoje ir pirmasis juodaodis. Nepaisant šio pripažinimo, savo šalyje Kingas už veiklą buvo 30 kartų suimtas. 1968 m. Kingas lankėsi Memfyje, kur vyko šiukšlių išvežiotųjų streikai. Į Memfį Kingas atvyko raginti streikuotojus kovoti taikiai. 1968 m. balandžio 4 d. jis buvo nušautas motelio, kuriame buvo apsistojęs, balkone.

- 9 puslapyje 3 užduotyje pateikta citata yra paimta iš Kingo „Laiško draugui antisizionistui“ iš „Šeštadienio apžvalgos“, XLVII, p. 76. Žemiau pateikiamas platesnis citatos kontekstas:

„(...) Kodėl taip yra? Jūs žinote, kad sionizmas yra ne kas kita, tik žydų tautos svajonė ir siekis grįžti į savo žemę. Šventasis Raštas mums sako, kad žydai kadaise gyveno šventojoje žemėje, kur įkūrė klestinčią valstybę. Iš tos vietos juos išvarė romėnų tironas. Tie patys romėnai, kurie nukankino mūsų Viešpatį. Iš savo gimtosios žemės išvaryta tauta atsidūrė pelenuose. Jie keliavo iš vietos į vietą, patirdami smūgius kiekvieno juos valdžiusio tirono valdytojo.

Kiekvienam, kuriam brangi visos žmonijos neatimama ir neperleidžiama teisė, turėtų būti nesunku suprasti ir remti žydų tautos teisę apsigyventi savo istorinėje žemėje – Izraelyje. Visi geros valios žmonės turėtų džiūgauti pildantis Dievo pažadui – džiaugsmingam Jo žmonių sugrįžimui ir apleistos žemės atstatymui.

Tai ir yra Sionizmas, nei daugiau, nei mažiau.

Kas yra antisizionizmas? Tai žydų tautos teisės neigimas.

Esminės teisės, kurią pripažįstame Afrikos ir bet kuriai kitai žemės rutulio tautai. Tai, mano drauge, yra žydų diskriminacija vien todėl, kad jie yra žydai. Trumpai tariant, tai antisemitizmas.

Antisemitas džiaugiasi kiekviena galimybe išlieti pagiežą. Laikui einant tapo nebepopuliariu atvirai prisistatyti antisemitu Vakarų Europoje. Esant tokiai padėčiai, antisemitas turi ieškoti naujų formų ir kanalų savo nuodams išlieti. Kaip gi jam pasirodyti naujajame maskarade?! Ne, jis nėra prieš žydus, jis tik „antisizionistas!“ ”

5 skyrius. Tik kritika ar jau antisemitizmas?

Šiame skyriuje kalbama apie Izraelio kritiką Europoje ir jos persipynimą su antisemitizmu. Lietuvos žiniasklaida apie Izraelį dažnai pateikia informaciją, pasiremmdama vakarietiškąja ir tiesiog atkartodama stereotipus. Dažniausiai tai atsitinka ne dėl antiizraelietiško žurnalistų nuotaikų, o dėl kompetencijos stokos, nenoro gilintis į problemą ir jos kontekstą, įpročio politinius įvykius nušviesti vienašališkai. Pagaliau Lietuva neturi akreditavusi savo žurnalistų Izraelyje, kurie iš arti stebėtų įvykius ir nušviestų juos. Todėl tenkinamasi užsienio kanalų perduodama informacija, kuri, kaip jau minėta, dažną kartą perimama nekritiškai.

1 užduotis

- Dauguma žydų gyvena ne Izraelyje. Ne visi Izraelio gyventojai pritaria jų vyriausybės vykdomai politikai.

2 užduotis

- Prie Nacionalinio paminklo Demo aikštėje Amsterdame. Tai visiems Nyderlandų žmonėms brangi atminimo vieta. Kiekvienais metais prie paminklo tylos minute pagerbiami olandų kariai, žuvę Antrajame pasauliniame kare ir Jungtinių Tautų taikos misijose. Nacistinių simbolių naudojimas demonstracijose yra įžeidimas karo aukoms ir holokaustą pergyvenusiesiems. Pastaruosius taip pat žeidžia ir Izraelio-Palestinos konflikto prilyginimas holokaustui.

3 užduotis

- Moksleiviai šią užduotį gali atlikti savarankiškai arba grupėse. Dirbdami grupėse, jie lengviau atras ir įvardins neigiamas karikatūros puses. Taip pat jiems bus lengviau laiške argumentuotai išdėstyti mintis, kodėl karikatūra turėtų būti išimta iš tinklalapio.
- obuolio formos žemės rutulys ir kirminas žmogaus veidu, graužiantis jį iš vidaus. Diskutuodami paaiškinkite moksleiviams skirtumą tarp karikatūrų, kurios išjuokia kokio nors asmens būdą ar savybes (vidines ar išorines), ir karikatūrų, kurios remiasi į vieną kurią nors žmonių grupę nukreiptais stereotipais. Seni antisemitiniai stereotipai vaizduoja žydus kaip gyvates ar drakonus. Tai velnią, blogio jėgas, suktumą, nepatikimumą simbolizuojantys gyvūnai. Tokie piešiniai nėra naudojami kritikuojant ar išjuokiant kitus politinius lyderius.

6 skyrius. Amalė ir Odelija

Šiame skyriuje pasakojama Amalės ir Odelijos istorija vyksta Jeruzalėje. Platesniąją prasme istorija išeina už Jeruzalės ribų. Tai draugystė tarp skirtingas šaknis turinčių žmonių, gimusių ir užaugusių skirtingose kultūrose, todėl apie vienas kitą sprendžiančių pagal stereotipus. Moksleiviams keliamas uždavinys apmąstyti, ar tokia draugystė iš viso įmanoma. Vėl iškyla būtinybė žinoti istoriją ir suprasti 1948 m. įvykius. Tie metai buvo lemtingi abiejų mergaičių šeimoms.

1 užduotis

Remiantis Amalės pasakojimu, 1948 m. palestiniečiams prasidėjo labai sunkus laikotarpis. Naujojoje Izraelio valstybėje arabų istorijai neliko vietos.

Nuo 1948 m. žydų gyvenimas tapo labai sudėtingas, pavyzdžiui, Maroke. Odelijos seneliai buvo priversti bėgti iš Maroko. Jie apsigyveno į Izraelyje.

2 užduotis

Egzistuoja skirtingi elgesio tipai ir papročiai. Pavyzdžiui, skirtingose kultūrose gali skirtis santykių su tėvais tradicijos. Skirtingos kalbos, mąstymo būdas taip pat gali trukdyti bendravimui. Ieškant panašumų ir skirtumų, galima daugiau sužinoti apie kito žmogaus šaknis, kultūrą, istoriją. Šios žinios padės suprasti vienas kitą.

14 ir 15 psl.

Baigdami pratybų sąsiuvinį moksleiviai gali būti paraginti peržvelgti jau aptartas temas. Jie gali pasirinkti, kuriuos skyrius norėtų pakartoti. Galima iškelti keletą kryptingų klausimų, pavyzdžiui: kuri tema ar užduotis ypač sudomino arba atvirkščiai? Kas nustebino? Kas buvo sunku? Ar yra vis dar neatsakytų klausimų?

Užduotis: Imtis veiksmų (15 psl.)

- Istorinio konflikto pavyzdžiu galėtų būti šis: 1918 m., susikūrus Lietuvos Respublikai, lietuvių kalba tapo valstybine. Tokį statusą ji įgavo pirmą kartą istorijoje. Šalies mažumoms Konstitucija garantavo teisę savo reikmėms vartoti gimtąsias kalbas. Tačiau valstybinės kalbos įtvirtinimo procesas pavirto liguistu jos gynimu visose gyvenimo srityse. Tai pasireiškė, pavyzdžiui, priešiškimu gimtajai žydų kalbai jidiš. Per antižydiškus ekscesus buvo užtepliojami žydų parduotuvių ar įstaigų užrašai jidiš kalba Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje ir keliuose kitose vietose. Konfliktas baigėsi tuo, kad, nors Konstitucija to nereikalavo, ilgainiui žydai užrašus jidiš kalba pakeitė į dvikalbius – jidiš ir lietuvių arba tik į lietuvių. 1938 m. Konstitucijoje buvo iš viso panaikinti straipsniai apie tautinių mažumų teises.
- Šiandieninio konflikto pavyzdys galėtų būti romų iškeldinimas iš Vilniaus Kirtimų taboro.

7 skyrius. Kaip su tuo kovoti?

Paskutiniojo puslapio tekstas, užduotys ir iliustracijos paremtos Vilniaus Užupio gimnazijos moksleivių ir mokytojos Virginijos Mackonienės veiklos rezultatais. Ši gimnazija tolerancijos ugdymo srityje turi sukaupusi nemažą patirtį.

Daugiau skaitykite gimnazijos interneto tinklalapyje:

<http://www.vug.xz.lt/>.

Taip pat knygoje „Tolerancijos ugdymas mokykloje. Knyga mokytojui“, Vilnius, 2004.

1 skyrius.

Vardo reikšmė

Kiekvienas nors truputį žino apie savo vardo kilmę, istoriją, kodėl jis ar ji gavo būtent tokį vardą. Moksleiviai apie tai kalba tarpusavyje. Besidomint vardu, dažnai galima sužinoti ką nors apie savo paties arba draugo asmeninę istoriją. Tai gali padėti vieniems su kitais geriau susipažinti. Akivaizdu, kad mokytojo asmeninis indėlis padarytų pamoką patrauklesnę ir tokiu būdu daug lengviau galėtumėte paskatinti savo moksleivius diskutuoti.

Jei manote esant reikalinga, susitarkite, kad vadinsite kiekvieną vardu, kuriuo jie nori būti vadinami.

Užduotis.

Tavo vardas

Paruoškite moksleiviams korteles su klausimais (klausimai nurodyti raudoname kvadrato 3 psl.). Moksleiviai turi jas užpildyti. Paprašykite mokinių apsikeisti jau užpildytomis kortelėmis. Vienas moksleivis gali perduoti savo kortelę paskaityti, pavyzdžiui, septyniems bendramoksliams. Po to jie gali užduoti vienas kitam klausimus. Paprašykite moksleivių paeiliui pasakyti, ką jie žino apie kieno nors vardą grupėje ir t. t. Kortelę užpildęs moksleivis gali papildyti pasakojimą, jei mano esant reikalinga.

1 užduotis.

Grupės

Jūs galite priminti moksleiviams, kad jie gali domėtis ir/ar priklausyti įvairioms grupėms: muzikos, sporto, knygų, religinėms ir daugeliui kitų. Įsitikinkite, kad moksleiviai pasikeitė savo atsakymais su kitais ir, užbaigdami, paklauskite, kas iš grupės norėtų pasisakyti šios užduoties tema.

2 skyrius. Netolerancija. Kaip su ja kovoti?

Šioje dalyje pateikiami interviu su Rada, Raimondu, Danieliumi ir Albina. Jaunuoliai pasakoja apie patirtą diskriminaciją, dalinasi savo požiūriu į netoleranciją ir kalba apie tai, kaip jie konkrečiose aplinkybėse reagavo į patirtą priešišumą.

Pravartu žinoti: Moksleivių atsakymai

Moksleivių reakcija į aprašytus atvejus priklauso nuo klasės sudėties. Pasistenkite, kad klasėje, kurioje dominuoja etniniai lietuviai, nesutelktumėte dėmesio tik į kelis „kitokius“ moksleivius: iš mišrių šeimų ar kitos tautybės. Pabandykite išrutulioti diskriminacijos problemą, įtraukdami kuo daugiau vaikų, išnaudokite vadinamąją „daugumą“, kad nė vienas nesijaustų išskirtas. Pažvelkite į problemą platesniame kontekste. Galų gale kiekvienas gali būti išskirtas iš kitų, įskaitant ir etninius lietuvius moksleivius. Juk netolerancija gali būti grindžiama ne tik tautiniu ar religiniu pagrindu.

Mokymo medžiagoje pateikiami atvejai skatina moksleivius dalintis savo pavyzdžiais. Paklauskite moksleivių, ar tuose pavyzdžiuose jie randa kažką, kas yra pažįstama, nes jau patirta? Ar aprašytos žmonių savybės ir reakcijos yra jiems suprantamos ir artimos ar, atvirkščiai, svetimos ir nepažįstamos? Ką jie galvoja apie tas situacijas? Kaip jie reaguotų tokiais atvejais?

Pravartu žinoti: Kas yra diskriminacija?

Paprastai tariant, diskriminacija reiškia „daryti skirtumą“. Praktikoje šis terminas dažniausiai turi negatyvią reikšmę. Diskusijos apie diskriminaciją pradžioje paklauskite moksleivių, su kuo jiems asocijuojasi šis žodis. Atsakymuose bus neigiamo elgesio pavyzdžių. Mokomoji priemonė liečia būtent šią diskriminacijos reikšmę.

1 užduotis. Kaip tu reaguoji į prietarus ir išankstinę nuostatą?

- Pokalbiui apie romus patartina pasiruošti iš anksto. Deja, žiniasklaidos suformuotas išankstinis nusistatymas dėl pavyzdžiui, Vilniaus romų Kirtimų gyvenvietės socialinių ir kriminogeninių problemų yra labai paveikęs moksleivių tėvus, o neretai ir pačius moksleivius. Pabrėžkite, kad Lietuvos romų bendruomenė yra nevienalytė. Tarp Vilniuje gyvenančių romų yra atvykusių iš Rusijos ir Moldovos. Dalis jų nemoka lietuvių kalbos, mažai žino apie Lietuvos Respublikos istoriją, papročius, visuomenės struktūrą, laisvosios rinkos specifiką. Kiti Vilniaus ar gyvenantys kituose Lietuvos miestuose romai yra prisirišę prie savo erdvės, kalba ta lietuvių tarme, kuria kalba vietiniai, yra dideli savo miesto patriotai. Daugiau nei pusė Lietuvos romų emigravo į užsienį.

2 užduotis. Netinkamas elgesys

- Diskusijos metu jūs galite paklausti, ar moksleiviai yra patyrę išskyrimą iš grupės? Ar tai nutiko jiems ar jie buvo stebėtojai? Kaip tai nutiko? Kaip jie jautėsi tuo metu? Ar jie patenkinti savo reakcija? Ar jie galėjo elgtis kitaip? Ar kas nors kitas galėjo ką nors padaryti?

3 užduotis. Priežastys

- Siekdami paaiškinti diskriminacijos atvejus, ant lentos sudarykite du sąrašus: „ne diskriminacija“ ir „diskriminacija“. Pirmame surašykite pagrįstas priežastis, pavyzdžiui, atėjimas į pokalbį dėl darbo netinkamai apsirengus ar rūkymas. Antrame nurodykite nepagrįstas priežastis, pavyzdžiui, socialinis statusas, kilmė, kalbos tarmė. Jeigu išskyrimo iš kitų pavyzdys – pokalbis dėl darbo – nėra aktualus jūsų moksleiviams, paprašykite pasiūlyti savo temas.

3 dalis.

Ką darytum tu? (6-7 psl.)

Klasėje gali atsirasti bent keletas moksleivių, kurie stengsis įtikinti, kad dėl visa ko yra kalta pati auka. Jie gali aiškinti, kad auka pernelyg jautriai į viską reaguoja ir pan. Kartu su klase pasiaiškinkite, ar asmenybės žeminimas yra savaime suprantamas dalykas, kaip bando teigti tie jaunuoliai.

3 užduotis.

O tu?

- Moksleivių užduotis yra apmąstyti savo pačių ir kitų elgesį, apgalvoti ir pasiūlyti alternatyvias reakcijas ar veiklą. Ši užduotis yra parengta taip, kad moksleiviams nereikėtų atskleisti jų pačių asmeninių susidūrimų su diskriminacija, koks tas susidūrimas bebūtų – tiesioginis ar stebėtojo.

1 žingsnis

Paprašykite moksleivius popieriaus lape kuo tiksliau ir trumpiau aprašyti su patirta diskriminacija susijusią situaciją: kas atsitiko, kaip kiti reagavo, ką šiandieną jie darytų kitaip? Jei manote esant reikalinga, iš anksto paruoškite korteles su klausimais.

2 žingsnis

Popieriaus lapus sulankstykite ir sudėkite į vieną talpą (maišelį ar indą).

3 žingsnis

Kiekvienas moksleivis turi ištraukti po vieną sulankstytą lapą ir tyliai perskaityti, kas jame užrašyta.

4 žingsnis

Pasiskirstykite grupėmis. Kiekvienas grupės narys turi garsiai perskaityti ištrauktą istoriją taip, tarsi tai būtų nutikę jam.

5 žingsnis

Paprašykite moksleivių panagrinėti istorijas: kuri jiems labiausiai įsiminė? Kodėl? Ar jie pritaria tai reakcijai, kuri buvo išreikšta toje istorijoje? Ar buvo galima elgtis kitaip?

Užduoties tęsinys

Su klase atrinkite keletą situacijų, kurias moksleiviai išnagrinės pasiskirstę grupėmis po keturis. Moksleiviai patys turi apsispręsti, kaip pasidalins vaidmenimis ir kaip jie pradės bei užbaigs situaciją. Jeigu įmanoma, jie gali pasiūlyti kitą reakcijos variantą, suvaidinti jį.

- Paprašykite moksleivių pakomentuoti atliktą užduotį. Jei kas nors galvoja, kad buvo galima elgtis kitaip, paprašykite suvaidinti arba nupasakoti, koks kitas veiksmas ar žodžiai buvo galimi toje situacijoje. Tai galėtų atlikti moksleivis, pasiūlęs alternatyvą.

Apmąstykite

Paklauskite vaidinusiųjų dar kartą, kaip jie jautėsi vaidindami šioje situacijoje? Koks buvo jausmas būnant stebėtoju, diskriminacijos vykdytoju ar auka?

4 dalis. Romai Europoje. Geresnės ateities viltis

Pateikiami Rados, Aleksandro ir Endriu Miksio (Mikšio) interviu verti išsamesnio aptarimo. Gali būti, kad šiuose puslapiuose išsakytos mintys neįtikins skeptiškesnių moksleivių. Savo argumentus jie galbūt parems posakiu „Išimtis tik patvirtina taisyklę“. Diskusijai pasitarnaus platesnė pažintis su romų istorija, jų gyvenimu ir papročiais. Remkitės mokomosios priemonės medžiaga.

Rekomenduojame skaityti šią literatūrą:

Fraser, Angus. Čigonai. Vilnius, 2001.

Čigonai Lietuvoje ir Europoje. Sudarytojas Severinas Vaitiekus. Vilnius, 1998.

Lietuvos čigonai. Tarp praeities ir ateities. Sudarytojas Vytautas Toleikis. Vilnius, 2001.

Leončikas, Tadas. Romų švietimo iššūkiai. Kng.: Etniškumo studijos 2006/1. Etninis nepakantumas. Vilnius, 2006.

Informacijos galite rasti buvusio Švietimo kaitos fondo internetiniame tinklalapyje: <http://skf.osf.lt/veikla01.html>

5 dalis.

Ar egzistuoja skirtingos rasės?

Šioje dalyje svarbiausia paaiškinti terminus „rasizmas“ ir „antisemitizmas“. Žodis „rasė“ vis dar yra vartojamas, nors mokslininkai tai daro vis rečiau. Kasdieninėje kalboje šis žodis yra gan plačiai paplitęs. Šiame skyriuje žodis „rasė“ perkeliamas į istorinį kontekstą. Mokomoji priemonė paaiškina, kad skirstymas į rases pagal tam tikrus požymius ilgą laiką buvo rasizmo pagrindas.

1 užduotis.

Skirstymas į rases

- Niekaip nepavyktų kiekvieno žmogaus priskirti kuriai nors vienai „rasei“. Egzistuoja daugybė „maišytų“ tipų. Nepaisant to, daug svarbesnis klausimas yra: kodėl norima skirstyti? Kokią informaciją tai perteikia? Istorija pateikia pavyzdžių, kai skirstymas į rases vedė į tam tikros grupės žmonių žeminimą ar net naikinimą. Turėtume suprasti, kad toks skirstymas yra bevertis. Prisiminkite rasinę Pietų Afrikos Respublikos politiką, skaudžią Jungtinių Amerikos Valstijų ar nacių Vokietijos istoriją.

2 užduotis.

Rasizmas ir antisemitizmas

- Remdamiesi iliustracijomis moksleiviai turi pritaikyti rasizmo, antisemitizmo ir diskriminacijos terminus. Jie iš dalies sutampa: rasizmą ir antisemitizmą palydi diskriminacija.
- Plakatas su Šeron Stoun gali įnešti šios tokios painiavos. Užrašas „Sugyventi“ yra lentoje šalia islamo, judaizmo ir krikščionybės simbolių.

6 dalis.

Imtis veiksmų

Šioje dalyje numatoma paskatinti moksleivius dirbti klasėje kartu, įtraukiant visus, net ir tuos, kurie vieni su kitais kitu atveju nebendrautų. Trijų jaunuolių nuotrauka parodo, ko tikimasi iš moksleivių 2 užduotyje: padaryti gerą įspūdį teikiančią bendrą nuotrauką.

3 užduotis.

Kaip elgsiesi tu?

- Užduotis atliekama pasiskirsčius grupėmis. Įsitinkite, kad moksleiviai yra susitelkę prie sumanytų projektų. Paprašykite, kad jie pristatytų projektus, naudodami iliustracijas. Paklauskite klasės nuomonės: ar toks projektas yra reikalingas? Ką juo galima pasiekti? Ar projektą ruošusi grupė sąžiningai padirbėjo? Jei turite laiko, pasidalinkite patirtimi, kaip yra rengiami ir vykdomi projektai.

1 užduotis.

Tavo herojus (14 psl.)

- Moksleiviai, kurie baigė kitas užduotis, gali imtis šių. Baigiant 14 puslapio užduotis paklauskite moksleivių, kokio žmogaus šiame sąraše nėra, nors jis nusipelno jame būti? Kurie sąrašė esantys žmonės ir jų veikla jiems buvo žinomi?
1. Roza Paks (Rosa Parks) kovojo už juodaodžių teises JAV.
 2. Bono (Paul David Hewson) yra airių grupės U2 lyderis. Nuo 1983 m. grupė kovoja už žmogaus teises ir prieš skurdą.
 3. Poetas, eseistas, Helsinkio grupės narys Tomas Venclova gimė Lietuvoje, 1977 m. emigravo iš Tarybų Sąjungos į Jungtines Amerikos Valstijas.
 4. Nobelio taikos premijos laureatė Rigoberta Menču kovoja už majų indėnų teises Gvatemaloje.
 5. Navala el Sadavis kovoja už moterų teises Egipte.
 6. Buvusi Pietų Afrikos Respublikos Parlamento narė Helena Suzman kovojo prieš apartheidą ir už žmogaus teises.
 7. Nobelio taikos premijos laureatė Ang San Suči kovoja už žmogaus teises Mianmaroje (Birma).

2 užduotis.

Sukurk dainą (15 psl.)

Jei yra galimybė, iš pradžių kartu paklauskite Ali B ir Osdorpo Pousi atliekamų repo stiliaus dainų. Atkreipkite dėmesį į „atpirkimo ožio“ terminą ir paklauskite moksleivių, ar jiems aiškus to termino panaudojimas. Ne visi moksleiviai mėgsta repo muziką. Sudarykite sąlygas pateikti eilėraščių, teksto ištrauką ar karikatūrą, aiškiai parodančią atpirkimo ožio, prietarų ar diskriminacijos esmę. Įsitinkite, kad užteks laiko peržiūrėti ir įvertinti atliktus darbus.

7 dalis. Agituoti. Ką darytum tu?

Paskutinėje užduotyje siūloma aptarti pateiktų plakatų turinį ir sukurti savąjį. Geriausia klasę suskirstyti į darbo grupes, o paruoštus plakatus pristatyti ir aptarti visiems drauge.

Išstoti prieš išankstinę nuostatą ir diskriminaciją

Šios mokomosios priemonės tikslas – padėti moksleiviams geriau suprasti, kas yra antisemitizmas, išankstinė nuostata ir diskriminacija. Diskusijas klasėje šia tema gali palydėti išankstine nuostata, mitais ar prietarais paremti komentarai ar net ribas peržengiantis elgesys. Gali būti, kad taip besielgiantis jaunuolis viduje yra jautrus ir savo pažeidžiamumą slepia po šiurkštumo kauke. Ir mokytojams, ir moksleiviams nėra lengva spręsti tokias situacijas, ne visuomet aišku, kaip reikėtų reaguoti. Vedant pamoką apie išankstinę nuostatą ir prietarus patartina neignoruoti klasės situacijos. Moksleivių tarpusavio santykiai neretai yra paremti išankstine nuostata, pagarbos trūkumu. Skirkite dėmesio ir laiko darbui ta linkme.

Daugelis mokytojų yra atradę savo būdus, kaip geriausia reaguoti į moksleivių išsišokimus. Dažniausiai tai efektingi, praktikoje patikrinti metodai. „Mokytojų vadove“ siūloma pagalba suteikia galimybę apmąstyti ir pažiūrėti, kokios dar reakcijos yra galimos.

Palaikymas

Įsitinkite, kad jūsų kolegos ir mokyklos administracija žino, jog jūs nagrinėjate šias temas. Įsitinkite, kad jus palaiko, ir, jei įmanoma, dirbkite kartu su kitų dalykų mokytojais tarpdisciplininiu metodu.

Taiykite taisykles

Daugelis mokyklų jau turi aiškius principus, kuriais remiasi diskutuodami su mokiniais. Jei manote, kad reikia, kartu su klase paruoškite bendras taisykles, kurias taikysite diskusijų metu, pavyzdžiui, nepertraukinėti kalbančiojo, neįžeidinėti vienas kito. Paskatinkite moksleivius ne tik replikuoti, bet užduoti klausimus, kurie atskleistų dalyko esmę.

Nenutylėkite

Jei iš karto nežinote ar abejojate, kaip būtų geriausia reaguoti į išsišokimą, neskubėkite. Leiskite moksleiviams suprasti, kad jūs girdėjote nerimą keliantį komentarą ir prie jo dar grįšite. Nenutylėkite, net jei tai nebus staigi ir taikli reakcija. Kiekvieną komentarą priimkite rimtai, net ir tais atvejais, kai žinote, kad moksleiviai kalba vien tam, kad kalbėtų. Iš kitos pusės, stenkitės nubrėžti ribas, kurios neleistų moksleiviams sakyti viską, ką jie nori ir kada nori.

Pataisyti vienas kitą

Skatinkite moksleivius pataisyti vienas kitą, o patys būkite tarpininkai. Užtikrinkite, kad diskutuodami mokomosios priemonės temomis moksleiviai pirmiausia patys reaguotų į bendramokslų replikas, vienas kitam atsakytų, pataisytų vienas kitą. Tik paskui pasisakykite jūs.

Parodykite emocijas

Karštos diskusijos kyla, kai išsiskiria nuomonės ar iškyla moksleivių tarpusavio santykių problemos. Jei įmanoma, sustokite ir įvardinkite, kas vyksta. Galite pripažinti, kad tai emocijas kelianti problema. Pavyzdžiui, sakykite: „Aš suprantu, kas tau kelia nerimą...“.

Aptarkite su moksleiviais, kodėl jie sako iššaukiančius dalykus: ar jie nori būti įžeidūs ir šokiruoti kitus? Ar šiais komentarais jie mano prisidėsia prie diskusijos? Jei reikia, grįžkite prie diskusijų taisyklių. Galite priminti, kad kiršinančius komentarus, kuriais sąmoningai siekiama įžeisti atskirus žmones ar grupes, mūsų šalyje draudžia įstatymai.

Skirtumas tarp fakto ir nuomonės

Neįmanoma rezultatyviai diskutuoti kokia nors tema, nesiremiant patikima informacija. Moksleiviams dažnai sunku įžvelgti skirtumą tarp faktų ir nuomonės. Apsvarstykite tai. Priminkite moksleiviams, kad niekuomet nepamirštų pasitikrinti, ar jų nuomonė (įžvalga) yra pagrįsta faktais, ar remiasi tik kieno nors perpasakota nuomone. Jei visos jų žinios yra iš kažkur nugirsta nuomonė, pasiaiškinkite, kokios tos nuomonės šaknys – iš kur ji kyla.

Prieš diskriminaciją nukreiptos reakcijos etapai

Visada reaguokite į diskriminacines moksleivių replikas ar poelgius, net jei tai ir nėra lengva. Pagaliau būtent mokytojai gali ir turi pasisakyti prieš nepriimtina moksleivių elgesį. Tai svarbu kalbant apie išsišokusį moksleivį. To reikia ir likusiai daliai moksleivių. Jie turi jausti, kad jūs stengiatės užtikrinti saugią atmosferą klasėje.

Žemiau pateiktas modelis padės eiti link ramesnio ir visapusiško požiūrio į problemas:

1. Leiskite suprasti, kad yra toks dalykas kaip ribos. Aiškiai parodykite, kad moksleivis jas peržengė. Jei moksleivis aiškina: „Aš tam bjaurybei X gerai iškaršiu kailį“, jis turi žinoti, kad jo išsišokimas nebus toleruojamas.
2. Paprašykite išsišokusio moksleivio pasiaiškinti. Įsitinkite, kad jūs gerai supratote, ką jis turėjo galvoje. Gal už viso to slypi iš anksto parengtas „sąmojis“.
3. Palikite erdvės moksleivio atsakymui, neužbaikite pokalbio staiga. Įtikinkite moksleivį paaiškinti, kas sukėlė jo pyktį, kodėl jis reagavo būtent taip. Kartais moksleiviai mano, kad „ne“ jiems yra sakomas nepagrįstai. Paaiškinkite, kad ribų nubrėžimas ir „ne“ kartais yra būtinas.
4. KRK: Klausytis, Reziumuoti, Klausti. Tikėtina, kad moksleivis pasakys, kas jam labiausiai neduoda ramybės. Iš klausykite ir pasitikrinkite, ar reziumuodami tikrai supratote, ką jis turėjo omenyje. „Taigi susikirtai su X todėl, kad jis tave pavadino...“. Užduokite daugiau klausimų, kad išsiaiškintumėte, ar už viso to neglūdi gilesnis konfliktas, pavyzdžiui, jo santykiuose su kitais moksleiviais ar su jumis kaip mokytoju.
5. Atsakykite. Iš klausę, reziumavę ir atsakę į daugiau klausimų, parodykite, kad jūs dabar geriau suprantate, kas vyksta, tačiau vis tiek netoleruosite iššaukiančio ir įžeidaus moksleivio elgesio. Paaiškinkite, kodėl.
6. Įvardinkite padarinius. Aiškiai suformuluokite, kokios yra šio elgesio pasekmės, net jei toks elgesys pasireiškė jau ne pirmą kartą.
7. Imkitės sankcijų. Jei aiškiai nurodėte padarinius, būkite nuoseklūs. Jei pasakėte, kad kažkas turės palikti klasę ar bus paskambinta tėvams, globėjams ar kitiems asmenims (socialiniam darbuotojui ar policijai), užtikrinkite, kad tai būtų padaryta.

Terminų žodynelis

Žemiau nurodyti mokomojoje medžiagoje dažniausiai vartotų terminų apibrėžimai. Apibrėžimus rasite ir mokomosios priemonės sąsiuvinuose (šiek tiek siauresnius arba, atvirkščiai, išplėstinius).

Antisemitizmas

Prieš žydus ar jų religiją (kultūrą) nukreipta neapykanta, priešiškus, diskriminacija ar prietariai.

Krikščionybė

Jėzaus iš Nazareto mokymu ir gyvenimu paremta monoteistinė religija. Krikščionybės šaknys yra judaizmas. Šventraštis yra Senasis (Tanachas) ir Naujasis Testamentai. Tai vienintelis tikėjimas, skelbiantis Dievo tapimą žmogumi (įsikūnijimą), jo mirtį ir prisikėlimą.

Diaspora

Žydų paplitimas po visą pasaulį.

Diskriminacija

Žmogaus ar grupės išskyrimas dėl priežasčių, kurios nėra svarbios, pavyzdžiui, amžius, kilmė, lytis, religija ar seksualinė orientacija.

Genocidas

Ištisų arba dalies gyventojų grupių naikinimas dėl jų rasės, tautybės, religijos, politinės arba socialinės priklausomybės.

Getas

Miesto kvartalas, kuriame yra priversti gyventi tos pačios etninės kilmės ar kultūros žmonės.

Gildija

Tos pačios profesijos žmonių susivienijimas.

Holokaustas (arba šoa)

Žydų persekiojimas ir naikinimas Europoje per Antrąjį pasaulinį karą.

Homofobija

Neapykanta homoseksualams, dažnai pagrįsta prietarais ir baime.

(Mokomoji priemonė nepateikia homofobijos apibrėžimo. „Mokytojų vadove“ iš dalies paliečiamos šio nepakantumo šaknys: prietariai apie homoseksualus, prieš juos nukreipta baimė, neretai lydima agresijos ir diskriminacijos).

Tarptautinis baudžiamasis teismas

2002 m. Hagoje įsteigta Nuolatinė tarptautinė teismo institucija, kuri įgyvendina teisingumą genocidu, karo nusikaltimais ir nusikaltimais prieš žmonių įtariamais žmonėms.

Islamas

Monoteistinė religija, kilusi iš Vidurio Rytų. Žodis „islam“ reiškia „paklusti“ [Dievo valiai]. Mahometas (570/1–632 m.) yra Dievo pranašas, užrašęs islamo šventraštį – Koraną.

Judaizmas

Žydų tautos religija. Pirmoji monoteistinė religija, kurios pradžia siekia 2000 metus prieš Kristų.

Neonacis

Hitlerio politines idėjas ir jo programą remiančios grupės narys.

Palestina

Teritorija, besiribojanti su Viduržemio ir Negyvąja jūromis, prieš 2 tūkstančius metų priklausiusi Romos, 1516–1917 m. Otomanų imperijai, 1923–1948 m. – Britanijai. 1948 m. šioje žemėje susikūrė Izraelio valstybė. Su ja ribojasi palestiniečių teritorija. Kaimyninės šalys – Jordanas, Libanas – taip pat užima dalį buvusios Palestinos provincijos.

Pogromas

Jidiš „sunaikinimas“ – žydų žudynės, jų turto plėšimas.

Prietaras

Nepagrįsta pažiūra į ką nors. Prietaras gali būti teigiama arba neigiama išankstinė nuostata apie žmogų ar žmonių grupę.

Rasizmas

Teorija, skelbianti, kad vienos rasės yra aukštesnės už kitas.

Atpirkimo ožys

Neteisingai apkaltintas ir nubaustas žmogus ar žmonių grupė.

Sinagoga

Graikų k. „susirinkimas“, „suėjimas“. Žydų maldos namai.

Talmudas

Hebr. „mokslas“. Judaizmo religinių, etinių ir teisės įsakų, nuostatų ir įstatymų rinkinys.

Tora

Hebr. „mokymas“, „taisyklės“. Penkios pirmosios Senojo Testamento knygos. Tradicija nurodo Mozę šių knygų autoriumi. Terminu „Tora“ nusakomas ir visas judaizmo mokymas – pamatinė judaizmo teisinė ir etikos tradicija.

Sionizmas

Judėjimas už politinių žydų tautos namų sukūrimą istorinėje žemėje.

Pratimai

Šie pratimai turėtų padėti moksleiviams susipažinti su mokomosios priemonės temomis – daugialype tapatybe, diskriminacija, migracija, antisemitizmu ir kt. Pratimai gali būti naudojami kaip darbo su mokomąją priemone įžanga. Šiuos pratimus savo darbe (mokyklose, seminaruose) taiko projekto dalyviai iš Ukrainos. Dėkojame Aleksandrui Voitenko (Ukrainos Holokausto studijų centras ir Ukrainos istorijos mokytojų asociacija) už suteiktą leidimą pasidalinti pratimais su Lietuvos mokytojais.

Pratimas „Tavo tapatybė“

Pratimo tikslai

- Atkreipti moksleivių dėmesį į daugialypę žmogaus tapatybę.
- Apmąstyti daugialypės tapatybės savybių įvairovę, jų reikšmę ir svarbą pačiam asmeniui, taip pat skirtingų gyvenimo aplinkybių įtaką tapatybei.
- Pamatyti bendražmogiškųjų savybių viršenybę prieš individualiąsias, kai kalbama apie socialinius santykius.
- Geriau suvokti savo ir kitų unikalumą.
- Vertinti žmonių skirtumus.

Pratimo trukmė – 30-40 min.

Pratimui atlikti reikės popieriaus ir rašiklių.

Pratimo eiga

Pasakykite keletą įvadinių žodžių apie kiekvieno žmogaus unikalumą.

1. Paklauskite moksleivių, kas žmogų daro individualiu. Kuo vienas žmogus skiriasi nuo kitų?
2. Paprašykite, kad moksleiviai popieriuje užrašytų nuo 7 iki 10 jų tapatybę atspindinčių savybių, kurios jiems atrodo pačios svarbiausios. Duokite pavyzdį: ukrainietis, pravoslavas, sūnus, tėvas, fotografas, Brodskio poezijos žinovas ir pan.
3. Surašius savybes paprašykite, kad moksleiviai suskirstytų jas pagal svarbą, pradėdami nuo svarbiausios ir užbaigdami, jų požiūriu, mažiausiai reikšminga savybe.
4. Pasiskirstę grupėmis moksleiviai turi lyginti tapatybių savybes ir jų išdėstymą pagal svarbą.
5. Paprašykite, kad grupės atstovas apibūdintų grupės situaciją, atsakydamas į klausimus: ar skirtinguose sąrašuose pasitaikė tų pačių savybių? Ar sutapo tų pačių savybių vieta jų išdėstyme pagal svarbą? Ko grupėje buvo daugiau – sutapimų ar skirtumų? Kokie buvo pagrindiniai skirtumai?
6. Pradėkite diskusiją, užduodami šiuos klausimus:
 - Kuri iš tapatybės savybių yra mažiau, o kuri labiau svarbi?
 - Kurios savybės priklauso nuo mūsų, o kurių nulemti mes negalime?
 - Kodėl kai kurios mūsų tapatybės savybės tam tikromis aplinkybėmis yra pastebimesnės ir svarbesnės? Kurios savybės yra pavaldesnės aplinkybėms: tos, kurias mes pasirenkame, ar tos, kurių nulemti negalime?
 - Kokiomis aplinkybėmis tam tikras tapatybės savybes mes aščiau jaučiame?
 - Kaip atskiros mūsų tapatybės savybės gali daryti įtaką mūsų kasdieniam gyvenimui?
7. Atkreipkite moksleivių dėmesį, kad nuo žmogaus nepriklausančios tapatybės savybės, tokios kaip tautybė, lytis ir kitos, gali tapti požymiu, pagal kurį žmogus yra išskiriamas ir diskriminuojamas. Aptarkite šią aplinkybę.

Pratimas „Gyventi emigracijoje“

Pratimo tikslai

- Atkreipti moksleivių dėmesį į migracijos problemą.
- Pasiaiškinti, kokios būna prieš imigrantus nukreiptų išankstinių nuostatų priežastys.
- Paakinti moksleivius dirbti prie mokomosios priemonės sąsiuvinį.

Pratimo trukmė - 45-60 min.

Pratimui reikės popieriaus, rašiklių, mokomosios priemonės sąsiuvinį.

Pratimo eiga

1. Paklauskite, ar dažnai žmonės visą savo gyvenimą nugyvena vienoje vietoje? Kas verčia keisti gyvenamąją vietą?
2. Paprašykite moksleivių įvardinti istorinės migracijos pavyzdžių.
3. Suskirstykite moksleivius į dvi grupes. Dalį žemiau išvardintų klausimų duokite vienai, dalį – kitai grupei. Paprašykite moksleivių savo atsakymus užrašyti popieriaus lape. Grupių atsakymus pažymėkite lentoje.
Aptarkite aplinkybes, kurios turi įtakos žmonėms renkant vieną ar kitą šalį migracijai. Kodėl pasirenkama viena ar kita šalis? Kokios yra migrantų viltys? Paprašykite moksleivių įvardinti sunkumus, su kuriais migrantai susiduria naujoje šalyje.
Apibūdinkite migrantų psichologinę būseną. Paklauskite, kokiais būdais galima įveikti psichologinę įtampą atsidūrus naujoje šalyje. Paklauskite, kaip vietiniai gyventojai priima atvykėlius. Kokia gali būti vietinių žmonių reakcija į atvykėlius? Kokie santykiai gali sieti vietinius su atvykėliais? Kaip vietiniai elgsis atvykėlių atžvilgiu?
4. Aptarkite, kokią naudą gauna ir su kokiomis problemomis susiduria migrantus priimanti šalis?

Pradėkite pokalbį, kuris padėtų giliau suprasti su migracija susijusius procesus.

Pratimas „Antisemitizmas – tai prieš mane“

Pratimo tikslai

- Padėti moksleiviams geriau suprasti antisemitizmą ir ksenofobiją.
- Paakinti moksleivius skaityti mokomąją priemonę ir domėtis joje aptariamomis temomis.

Pratimo trukmė - 45-60 min.

Pratimui atlikti reikalingos priemonės: keletas nuotraukų kopijų iš II ir III mokomosios priemonės dalių.

Pratimo eiga

Suskirstykite moksleivius į grupes po 10–12.

Kiekvienai grupei duokite po plakato „Antisemitizmas – tai prieš mane“ kopiją.

Liepkite apsvaistinti plakato turinį, pasiaiškinti, kokia pagrindinė plakato mintis, kokią žinią jis perduoda žiūrovui.

Išklausykite grupių atsakymus.

Išdalinkite grupėms iš II ir III mokomosios priemonės dalių atrinktas iliustracijų kopijas. Kiekvienai grupei turėtų tekti po 10–12 nuotraukų-iliustracijų, vienas moksleivis galės dirbti su 1–2 iliustracijomis. Paprašykite rasti iliustracijas sąsiuvinuose, o radus – susipažinti su puslapio, kuriame yra iliustracija, tema ir medžiaga. Tai atlikę moksleiviai turėtų paaiškinti vienas kitam, kokią idėją ar žinią perduoda jų gautos nuotraukos.

Paprašykite, kad kiekviena grupė iš visų gautų nuotraukų sudėliotų dvi eiles. Kad tai atliktų, moksleiviai turės suskirstyti nuotraukas į dvi grupes. Vienos grupės nuotraukas turi sieti loginis ryšys – tema, istorinis laikotarpis ar kt. Moksleiviai turi pasiruošti paaiškinti, kodėl jie sugrupavo nuotraukas būtent taip. Paprašykite moksleivius sugrupuotose nuotraukose rasti vietą plakatui „Antisemitizmas – tai prieš mane“.

Paprašykite kiekvienos grupės atstovo pristatyti nuotraukų grupes visai klasei, paaiškinti jų loginį ryšį.

Pristatymo metu užduokite klausimus, kurie natūraliai sietųsi su mokomosios priemonės temomis.

„Mokytojų vadovas“ yra mokytojams skirta mokomosios priemonės „Antisemitizmas. Seni ir nauji prietariai“ komplekto dalis. Ji skirta paaiškinti ir praplėsti trijų mokomosios priemonės sąsiuvinių medžiagą:

- I dalis. Žydai Europoje iki 1945. Europos žydų ir antisemitizmo istorija.
- II dalis. Antisemitizmas – nesibaigianti kova? Europos žydų ir antisemitizmo istorija.
- III dalis. Išankstinė nuostata. Ką su ja darysi? Mokomoji priemonė apie prietarus, diskriminaciją, rasizmą ir antisemitizmą.

Ši mokomoji priemonė yra išleista daugiau nei dešimtyje Europos šalių. Medžiagą paruošė Anos Frank namai ir šalių-partnerių ekspertai, bendradarbiaudami su ESBO Demokratinėms institucijoms ir žmogaus teisių biuru (DIŽTB).

Paruošė:
Anos Frank namai, 2007 m.

Išleista Vilniuje, 2010 m.

Iš anglų kalbos vertė:
Rūta Puišytė, Vilniaus jidiš institutas

Lietuviško leidimo redaktorė ir tekstų autorė:
Rūta Puišytė, Vilniaus jidiš institutas

Lietuvių kalbos redaktorė:
Gintarė Aničienė

Lietuviško leidimo konsultantai:
Eglė Bendikaitė ir Vytautas Toleikis

ESBO

Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizaciją sudaro 56 Europos, Šiaurės Amerikos ir Centrinės Azijos šalys-narės. Šios organizacijos Demokratinėms institucijoms ir žmogaus teisių biuras remia tolerancijos, žmogaus teisių gynimo ir kovos su diskriminacija iniciatyvas.

Daugiau – žr. www.osce.org/odihr

Anos Frank namai

Anos Frank namai – tai namas-muziejus Amsterdame, kuriame Antrojo pasaulinio karo metu slėpėsi Ana Frank. Muziejus propaguoja Anos Frank idealus ir per jos asmeninę istoriją, ir pabrėždamas jų šiandieninį aktualumą. Kovai su antisemitizmu, rasizmu, ksenofobija, tolerancijos bei pagarbos kitam įvirtinimui skirti švietimo projektai sudaro svarią muziejaus veiklos dalį.

Daugiau – žr. www.annefrank.org

Vilniaus jidiš institutas

2001 m. Vilniaus universitete įsteigtas Vilniaus jidiš institutas siekia užtikrinti unikalios Rytų Europos žydų kultūros tęstinumą bei studijas per kursų ir paskaitų akademinę ir platesniajai auditorijai rengimą, mokslinius tyrimus bei publikacijas, tarptautinių programų organizavimą bei švietimo projektus.

Daugiau – žr. www.judaicvilnius.com

ANNE FRANK STICHTING

